

LUNDS UNIVERSITET

Vithetsnormen.

En analys av hur studenter på Socialhögskolan vid Lunds universitet upplever att vithetsnormen påverkar det sociala arbetet i Sverige idag, samt personliga upplevelser av normen.

Abstract

Authors: Helena Johansson och Johanna Björklund

Title: Vithetsnormen

Supervisor: Eva Palmblad

The aim of this study was, through the eyes of six students from Socialhögskolan in Lund, to analyze how the students related to whiteness as a norm and their experiences of the norm in Swedish social work. How did they reflect upon its impact on the relationship between social workers and clients? Through semi-structured interviews with students, both within and outside the norm, the perspective was given of both expected discrimination and experienced discrimination due to color of skin and family-name. The tools which were used to analyze the empirics were postcolonial theory and social constructivism, theories which both question the “natural order” of society and the norms we all live by. An important question in this study is thus how whiteness as a norm exists and reproduces as a social construction. This study shows the complexity of the concept “whiteness as a norm” and that the construction of it works both ways. The stories conducted by the students showed existing discriminatory structures affecting the students on a personal level. They did also witness how people at their workplace were treated differently due to physical appearance and/or family name.

Key words: *Whiteness as norm, discrimination, social work, postcolonial theory, social constructionism*

Innehållsförteckning

<u>1 Inledning</u>	<u>3</u>
<u>2 Förförståelse</u>	<u>3</u>
<u>3 Problemformulering</u>	<u>4</u>
<u>4 Syfte & Frågeställningar</u>	<u>4</u>
<u>5 Begreppsdefinitor</u>	<u>5</u>
<u>6 Kunskapsöversikt</u>	<u>6</u>
<u>6:1 Vithetsnormen i Europa från då till idag</u>	<u>6</u>
<u>6:2 Strukturell diskriminering i det svenska samhället idag</u>	<u>6</u>
<u>6:2:1 Hur vithetsnormen verkar genom diskriminering på arbetsmarknaden</u>	<u>8</u>
<u>6:2:2 Diskriminering i svenska utbildningar</u>	<u>9</u>
<u>6:2:3 Betydelsen av hudfärg</u>	<u>10</u>
<u>6:3 Vithetsnormen inom fältet för socialt arbete</u>	<u>10</u>
<u>7 Teori</u>	<u>13</u>
<u>7:1 Postkolonial teori</u>	<u>13</u>
<u>7:2 Socialkonstruktivistisk teori</u>	<u>15</u>
<u>7:3 Summering</u>	<u>16</u>
<u>8 Urval och Metod</u>	<u>16</u>
<u>8:1 Urval och undersökningspopulationens avgränsning</u>	<u>16</u>
<u>8:2 Val av metod</u>	<u>17</u>
<u>8:3 Metodanalys</u>	<u>18</u>
<u>8:4 Litteratursökning</u>	<u>19</u>
<u>8:5 Etiska överväganden</u>	<u>20</u>
<u>8:6 Analys av materialet</u>	<u>20</u>
<u>8:7 Metodens tillförlitlighet</u>	<u>22</u>
<u>9 Resultat & Analys</u>	<u>23</u>
<u>9:1 Hur respondenten uppfattade arbetsplatsen och kollegiet</u>	<u>24</u>
<u>9:1:1 Resultat</u>	<u>24</u>
<u>9:1:2 Analys</u>	<u>25</u>
<u>9:2 Brukar- och klienterfarenheter</u>	<u>28</u>
<u>9:2:1 Resultat</u>	<u>28</u>
<u>9:2:2 Analys</u>	<u>30</u>
<u>9:3 Personliga upplevelser</u>	<u>33</u>
<u>9:3:1 Resultat</u>	<u>33</u>
<u>9:3:2 Analys</u>	<u>35</u>
<u>10 Sammanfattande analys och slutdiskussion</u>	<u>37</u>
<u>11 Referenser</u>	<u>40</u>
<u>Bilaga 1: Intervjuguide</u>	<u>43</u>
<u>Bilaga 2: Diskrimineringslagen (2008:567)</u>	<u>...</u>

1 Inledning

Att vara sex år och landa på Arlanda, i vårt gemensamma hemland. Vi går mot tullen, med en pappa som har handsvett, som harklar sig, som rättar till frisyren och bättrar på putsen på skorna mot knävecken. Två gånger kontrollerar han att det svenska passet ligger i rätt innerficka. Alla rosafärgade människor släpps förbi. Men vår pappa stoppas. Och vi tänker: Det kanske var slumpen...

(Jonas Hassen Khemiri, i öppet brev till Beatrice Ask 2013)

Att vara människa är att vara en del av ett sammanhang och en del i en kontext. Sida vid sida lever vi i en värld som likt en pulserande organism växer sig allt större och större för var dag som går. Paradoxalt nog tycks dock världen också bli allt mindre i och med globaliseringen, där gränserna många gånger suddas ut och vi finner oss arbeta sida vid sida med människor med olika bakgrund, religion och kultur. Globalisering frambringar mångfald men i spåren följer också motsättningar. Vi kan se hur det i samhällsdebatten idag florerar ord som svenskhet, vithet, etnicitet, främlingsfientlighet och där man kan skönja en diskrepans mellan hudfärg och landstillhörighet. För hur ser man egentligen att någon är svensk eller inte och vilka är kriterierna som skall uppfyllas för att man ska få kalla sig det? Är *icke-vit* per definition detsamma som att vara *icke-svensk*? Innebär det då att Arnel Ali från Bosnien är *mer* invandrare än John Smith från USA? Utifrån debatten som förs i Sverige idag och det omtalade *Reva-projektet* som syftar till att få i stånd avvisningar av papperslösa i Sverige, är det just den här tolkningen man skulle kunna tro görs i samhället. För det är just din hudfärg och vilket utseende du har som blir avgörande för om polisen stoppar dig och begär din legitimation. Det verkar helt enkelt finnas en tydlig kategorisering och stereotypisering av människor utefter en norm, den vi kallar vithetsnormen (Ahmed 2011).

2 Förförståelse

Det som sker i samhället och världen i stort får också återverkningar på organisationers organisering och de mellanmännsliga relationerna. Som blivande socionomer har vi funderat kring hur vi själva påverkas av denna norm och vad det kan tänkas få för återverkningar i arbetet vi kommer att utföra. Vi har olika erfarenheter efter praktikterminen där en av oss praktiserade i Sverige och den andra i Tanzania. Båda har dock tidigare erfarenheter av socialt arbete i Afrika och en gemensam upplevelse av hur normen blev den omvända, där det osynliga blev det synliga, där vi blev de marginaliserade och hur vi plötsligt blev medvetna

om vår hudfärg. Med denna upplevelse i bagaget vill vi studera djupare hur vithetsnormen påverkar och existerar inom vårt fält.

3 Problemformulering

Det har blivit vanligt att framställa vitheten som osynlig, som det osedda eller det omarkerade, som en icke-färg, som den närvarande frånvaron eller den dolda referenten mot vilka alla andra färger blir avvikelser. Men vitheten är naturligtvis bara osynlig för dem som besitter den (Ahmed 2011 s.201).

Sara Ahmed problematiserar just svårigheten i att synliggöra något som enligt normen ses som en avvikelse, när normen utgör majoriteten av en population. Om flertalet invånare i Sverige ligger inom vithetsnormen, är det kanske svårt för dem att föreställa sig vad det får för konsekvenser för den andra delen av den svenska befolkningen, som ligger utanför normen. Särskilt om uppdelningen inte ger dem inom normen några tydliga nackdelar. Det kan också handla om rädsla, rädsla för att befästa ett socialt problem genom att klä det i ord. För diskrepansen mellan att tala om något som ett problem och det att konstruera ett kan ibland vara hårfint. Ahmed talar liksom Erving Goffman om risken för stigmatisering och stämpling av en grupp som avvikare. Det handlar om visibilitet, ju mer man talar om något, desto synligare blir det (Goffman 1971). Ahmed understryker också att ett problem försvinner inte, bara för att man inte talar om det. Paulina de los Reyes skriver att dikotomiseringen mellan *invandrare* och *svenskar* har institutionaliserats, vilket är just det vi vill undersöka inom det sociala arbetet (de los Reyes 2005 s.42). Kanske går det att skönja konsekvenser av vithetsnormen i det sociala arbetet i Sverige även idag.

4 Syfte och frågeställningar

Vi vill undersöka hur studenter från socialhögskolan i Lund förhåller sig till vithetsnormen samt deras upplevelser av hur normen påverkar det sociala arbetet i Sverige. Studien utgår ifrån studenternas upplevelser av vithetsnormen med utgångspunkt i erfarenheter de erhållit från praktikterminen och eventuell annan erfarenhet av socialt arbete.

Vår frågeställning är följande:

Vad innebär vithetsnormen som socialkonstruktion?

Hur beskriver socionomstudenter på termin sju att normen verkar i det sociala arbetet i Sverige och vilken är deras relation till vithetsnormen?

5 Begreppsdefinition

För att underlätta läsningen framöver har vi valt att närmare förklara några av de ord som återkommer i arbetet. Orden kan ha olika betydelse från person till person, varför vi ser nödvändigheten av att sammanfatta vilka definitioner vi har valt att använda oss av.

Strukturell diskriminering: En form av diskriminering som belyser samhällsstrukturer och offentliga institutioners roll (Hübinette & Tigervall 2008).

Rasifiering: Ordet rasifiering är ett ifrågasättande av ras som ett fastlagt faktum och syftar till att lägga fokus på hur rasindelningar skapas och konstrueras (SOU 2005:41 s.103-104).

Ras: Ras är en social konstruktion med både ideologisk och praktisk betydelse. Begreppet kan inte användas för att beskriva personliga eller kulturella egenskaper. Begreppet ras är ett starkt maktverktyg (SOU 2005:41 s.103-104).

”Ras har använts som en viktig kategori i struktureringen av maktförhållanden i världen, både lokalt och globalt” (SOU 2005:41 s.103-104)

Etnicitet: Särskiljning av människor med hänvisning till ursprung, nationalitet, religion, kultur samt hår- och hudfärg (Wikström 2009).

Vithetsnorm: En norm som medför att det ses som positivt, eftersträvansvärt och normalt att vara vit. Att samhället präglas av en vithetsnorm innebär att personer som är vita har sociala, ekonomiska och politiska privilegier. Vithet är ett ord som kan användas för att peka på att också vita människor har en hudfärg och en etnisk tillhörighet, eftersom hudfärg och etnicitet annars är ord som betydligt oftare dyker upp när det talas om personer som är icke-vita (Strategier för lika villkor. Likabehandlingsplan vid Lunds universitet).

6 Kunskapsöversikt

Inledningsvis i arbetet ställer vi oss frågan vad vithetsnormen egentligen innebär som social konstruktion och hur den yttrar sig i det sociala arbetet i Sverige. För att kunna utröna detta måste vi dock erhålla en djupare kunskap om vad vithetsnormen praktiskt egentligen innebär. Eftersom organisationer och institutioner är skapade av människor, vilka i sin tur är en del av samhället, blir organisationer där sociologer är verksamma naturligt en avspegling av hur samhället ser ut i stort. För att förstå hur normen verkar i det sociala arbetet behöver vi alltså mer explicit förstå hur den verkar i samhället och världen. För att få en så god representation av hur kunskapsläget ser ut i Sverige och ur olika gruppers perspektiv, har vi riktat oss mot ett brett område av forskning så som arbetsmarknaden, utbildningsväsendet, det sociala arbetet, invandrarfrågor osv. Vad som är genomgående för den forskning vi sökt och funnit är, att nästan allt av det som är skrivet i ämnet skrevs mellan 2006-2008.

6:1 Vithetsnormen i Europa från då till idag

Europas historia är kantad av rasistiska och diskriminerande händelser där kolonialism, slaveri och folkmord har ristat mörka minnen i historien. Enligt en kartläggning som gjorts av Statens offentliga utredningar 2005 menar forskare från Sverige och andra länder att de rasbiologiska idéer och tankar som funnits sedan 1800-talet och fram till andra världskrigets slut lever kvar, om än i nya former (SOU 2005:56 s.22). En befäst Vi och Dom- känsla där synen på den civiliserade vita västerlänningen reproducerar bilden av *de andra* som problematiska icke-integrerbara individer. Sveriges roll i den rasistiska historien är kraftigt nedtonad och är ett ämne som läggs liten vikt vid i skolundervisningen. Företeelser så som 150 år av förtryck mot samer, världens första rasbiologiska institut, förföljelsen av romer som pågick under århundraden och Sveriges tysta medgivande under bland annat andra världskriget vittnar dock om en annan historia än den vi är vana vid att höra (SOU 2005:56 s.23).

6:2 Strukturell diskriminering i det svenska samhället idag

Idag har Sverige, liksom övriga Europa, deklarerat principen om alla människors lika värde och rätt till lika behandling. Dock visar rapporter att människor varje dag utsätts för strukturell diskriminering på olika samhällsarenor t.ex. bostadsmarknaden och arbetsmarknaden, detta som en följd av kategorisering och tilldelande av egenskaper på grund

av hudfärg eller födelseland (SOU 2006:79 s.11-13, 55-57). Rapporten *Integrationens svarta bok* från 2006 menar att diskriminering av personer med invandrarbakgrund har ökat och att den välfärdspolitiken som förts, fram till 2006, är en av de bakomliggande faktorerna.

Diskrimineringen verkar strukturellt på alla nivåer, och påverkar dels människors materiella livsvillkor och dels deras rätt till en subjektiv och kulturell identitet. En effekt blir att man som utlandsfödd och invandrad till Sverige hamnar i en gråzon, där man varken betraktas eller betraktar sig själv som *helt svensk*, men inte heller *hundra procent* av den förra nationaliteten (SOU 2006:79 s.17-18). Ett exempel på hur den strukturella diskrimineringen verkar genom trygghetssystemet är till exempel föräldrapenningen från försäkringskassan vilken baseras på arbetsmarknadsprestationer. De orättvisor vi ser på arbetsmarknaden överförs då direkt på välfärdsområdet och den enskildes ekonomi (SOU 2006:79 s.196-199).

Statens offentliga utredningar fick 2005 i uppdrag att redovisa den kunskap som finns om strukturell diskriminering i Sverige. Undersökningen sträckte sig över sju samhällsområden varav välfärdstjänster var ett. Några av de slutsatser som drogs var att strukturell diskriminering på grund av etnisk tillhörighet eller religion förekom inom alla de samhällsområden som undersöktes. Diskrimineringen var av sådan natur att den skapade en systematisk över- och underordning mellan vita svenskar och rasifierade personer, främst invandrare. Det gick att skönja i konkreta situationer så som i personalrekrutering men också generellt vid t.ex. fördelning av resurser. De fenomen utredarna fann vara mest återkommande som grund till diskriminering av invandrare var namn, språk, klädsel och en generell uppfattning av att invandrare var annorlunda. Utredarna menade att genom diskrimineringen bekräftades invandraren som en motsats till svensken och genom projicering av negativa egenskaper tillskrivet invandraren skapade svensken en positiv självbild och en bild av invandraren som subordinerad (SOU 2005:56 s.28).

Ett fenomen som flera forskare, vars arbeten vi har tagit del av, har belyst är att det finns en form av rangordning inom de diskriminerades grupper. Det innebär att diskrimineringen inte är homogen utifrån rasifierade personer, utan att det skulle finnas en skala utifrån färg.

Franzén gör en jämförelse mellan grupper från Chile, Polen, Turkiet och Iran. Resultatet av hennes forskning visar på att risken för att drabbas av välfärdspåverkan är som störst bland personerna från Chile och Irak och minst risk bland dem från Polen (Franzén 2003). Ett liknande forskningsresultat kopplat till världen i stort är Alexandra Snellmans doktorsavhandling *Social Hierarchies, Prejudice, and Discrimination*. Snellman menar att

högst stående i den etniska hierarkin är nordeuropéer, följt av öst- och sydeuropéer och längst ner på skalan kommer afrikaner och grupper från mellanöstern vilka också blir tydligast föremål för särbehandling i Europeiska länder (Snellman 2007).

6:2:1 Hur vithetsnormen verkar genom diskriminering på arbetsmarknaden

Samma tendenser som Franzén och Snellman pekar på har Wigerfelt sett vid analys av arbetsmarknaden i Sverige. Han menar att bosniers humankapital, som europeisk, rankas högre än personers som kommer från Afrika. Afrikander är den grupp vilka blir föremål för störst diskriminering (Wigerfelt 2011). Situationen på arbetsmarknaden idag visar generellt att utrikes födda personer har en lägre sysselsättning och högre arbetslöshet jämfört med övrig befolkning i samhället (Integrationsverket 2006; Svenskt näringsliv 2010). År 2005 gjorde Integrationsverket en arbetsgivarundersökning för att utröna bakomliggande orsaker till diskriminering av personer med utländsk bakgrund och för att undersöka arbetsgivares kunskaper om diskrimineringslagstiftningen (Integrationsverkets rapportserie 2006). Resultatet av undersökningen visade på bristande kunskaper om lagstiftningen och en dålig anpassning till kravet på att arbetsförhållanden skall vara utformade så att de lämpar sig för alla oavsett de anställdas religion eller etniska bakgrund.

Drygt nio av tio uppger sig vara positivt inställda till att anställa en muslim.

Betydligt färre, två av tre, uppger sig vara beredda att anställa en muslimsk kvinna som bär slöja (huvudduk), och sex av tio arbetsgivare är beredda att underlätta för en anställd att be (Integrationsverkets rapportserie, 2006).

Lagstiftningen kräver att arbetsgivare utifrån platsannonser aktivt skall arbeta med rekrytering av personer med utländsk bakgrund. Dock visar undersökningen på att endast två av tio arbetsgivare följer detta (Integrationsverkets rapportserie 2006). Undersökningen visar att man inom sjukvård och omsorg är som mest öppen för att anställa personer med utländsk bakgrund (Integrationsverkets rapportserie 2006).

En liknande studie publicerad i *Socialvetenskaplig tidsskrift* undersökte hur stereotypa föreställningar av bland annat arabiska muslimer, påverkade arbetsgivare i anställningsprocessen (Agerström, Carlsson, Ekehammar & Rooth 2008). Författarna reflekterar över att det inte alltid handlar om uttalade diskriminerande åsikter utan att det handlar om internaliserade föreställningar om olika grupper i samhället. Agerström m.fl.

pekar på vikten av att förstå implicita fördomar lika mycket som de explicita, alltså de som verkar indirekt lika mycket som dem som riktas direkt mot ett subjekt. De menar att de implicita fördomarna är starkt förankrade mot gruppen utlandsfödda personer och påverkar anställningsprocessen negativt.

T.ex. när man i ett initialt skede och ofta under tidsbrist ska göra ett urval bland många sökande, säkerligen i många fall är baserade på *magkänsla* och inte på mer noggranna kognitiva överväganden (Agerström, Carlsson, Ekehammar & Rooth 2008).

Detta är ett tydligt exempel på när omedvetna fördomar kan komma att påverka beslutsprocessen. Det implicita resultatet från Agerström med fleras undersökning visade att 78 % av arbetsgivarna lättare associera arabiska muslimer med låg prestation och etniska svenskar med hög prestation. När arbetsgivarna fick frågan vilka de föredrog vid anställning svarade 53 % att de något eller starkt föredrog etniska svenskar framför arabiska muslimer. (Agerström, Carlsson, Ekehammar & Rooth 2008) När frågorna ställdes mer direkt, explicit, till deltagarna blev dock resultatet det motsatta. Av arbetsgivarna svarade då endast 12 % att etniska svenskar presterar något bättre än arabiska muslimer (Agerström, Carlsson, Ekehammar & Rooth 2008) Författarna menar att resultatet även går att generalisera på samhället i stort.

6:2:2 Diskriminering i svenska utbildningar

SOU 2006:40 *Utbildningens dilemma. Demokratiska ideal och andrafierade praxis* belyser strukturell diskriminering inom skolväsendet. Den visar på att det finns rasistiska strukturer i hela det svenska skolsystemet (SOU 2006:79 s. 16, 164-165). Även Hübinette och Tigervall beskriver hur det inom skolan förekommer kränkande kommentarer och vittnar om olika behandling för studenter/elever beroende på hudfärg och bakgrund (Hübinette & Tigervall 2008 s.231-232). Dessa undersökningar rör den svenska skolan generellt, från grundskolan och till högskolan. Pringle beskriver hur man kan integrera diskrimineringsfrågor i utbildningar. Brittiska socialarbetare har exempelvis antidiskrimineringsträning under sin utbildning vilket skall motivera till aktivt arbete mot diskriminering och rasism i samhället och i det sociala arbetet. Förutom några få undantag lyser en svensk motsvarighet med sin frånvaro. Författarna till rapporten från 2006 menar att detta är något även svenska utbildningar inom socialt arbete borde ha och att det skulle öka kompetensen inom området och synliggöra existerande problematik (SOU 2006:79 s.202).

6:2:3 Betydelsen av hudfärg

Hübinette och Tigervall vill med artikeln ”Erfarenheter av rasifiering hos adopterade och adoptivföräldrar” påvisa utseendets roll vid diskriminering. Enligt författarna läggs det ofta stor vikt vid kulturella, sociala och institutionella faktorer och att utseendets betydelse glöms bort. Deras undersökningsgrupp är adopterade personer och deras familjer. Hübinette och Tigervall menar att den särbehandling som adopterade får uppleva i samhället inte skiljer sig nämnvärt från den som invandrade personer ofta upplever. Även om de två grupperna skiljer sig radikalt från varandra både socioekonomiskt och etniskt-kulturellt, så gör den svenska majoritetsbefolkningen ingen större åtskillnad då utseende och hudfärg är deras gemensamma nämnare. (Hübinette & Tigervall 2008 s.226). Studiens resultat indikerar att svenskhet är starkt sammankopplad med vita-kroppar och att även de etniskt-kulturella svenskarna med annan hudfärg än vit blir utsatta för diskriminering. Denna diskriminering pågår såväl på dagis som i skolan, bankomatkönen och snabbköpskönen, på bussen och på väg hem från krogen. Studien visar också att utseendet kopplas samman med geografiska områden som i sin tur tillskriver personen specifika egenskaper (Hübinette & Tigervall 2008 s.235). Detta behöver alltså inte ha någonting med personlighet eller födelse land att göra. Artikeln visar istället på att det räcker med ett icke-vitt utseende för att utsättas för diskriminering i dagens Sverige.

Artikeln ”Svarta(s) strategier: att hantera rasism och diskriminering som svart svensk” belyser 60 personers upplevelser av diskriminering och rasism i Sverige till följd av deras mörka hudfärg. Av de intervjuade personerna var det inte en enda som inte hade upplevt någon form av rasism eller diskriminering i Sverige. Kränkande språkbruk, integritetskränkningar, sexuella trakasserier, misstänkliggörande och hatbrott var upplevelser som de utsatts för på samhällets olika arenor. En av de strategier som artikeln lyfter fram och som används av mörkhyade svenskar för att hantera fenomenet, är att bosätta sig i områden där de flesta invånarna har liknande bakgrund (Kalonaityte, Kawesa & Tedros 2008 s.211).

6:3 Vithetsnormen inom fältet för socialt arbete

Kamali undersöker hur klienter vid socialtjänsten (enheter för ekonomiskt bistånd och familjebehandling) med invandrarbakgrund blir bemötta och bedömda av personal, samt vilka föreställningar personal har om de respektive gruppernas problematik. Forskningen är gjord 2002 och syftar till stor del på hur socialtjänsten fungerade under 90-talet. Vi är medvetna om att förändringar har skett sedan dess, men anser ändå att studien är väsentlig än i dag. Kamali

letar bland annat efter skillnader i bemötande och bedömningar beroende på om socionomen har svensk eller utländsk bakgrund. Klienterna i undersökningen kommer från olika länder runt om i världen men med störst representation från Chile, Iran, Turkiet och Somalia. Sammanlagt medverkade 117 klienter varav ingen hade svensk bakgrund. Bland socionomerna var 27 av 50 ursprungligen från Sverige, resterande var födda utomlands (Kamali 2002). Studien belyser att socialarbetarna tycks ha olika uppfattningar om vad som är de huvudsakliga problemen till att klienter med invandrabakgrund söker hjälp, beroende på om de själva har svensk eller utländsk bakgrund. Personal med svensk bakgrund anser att informationsbrist eller okunskap om svenska lagar, diskriminering på arbetsmarknaden eller psykiska och sociala problem är de huvudsakliga anledningarna. Personal med utländsk bakgrund anser att de huvudsakliga problemen är informationsbrist och okunskap om svenska lagar, bristande språkförmåga, låg utbildningsnivå, och dålig kunskap om landets normer (Kamali 2002). Det framkommer också att socialarbetare med utländsk bakgrund tenderar att vara hårdare i sina bedömningar mot klienter med invandrabakgrund än vad socialarbetare med svensk bakgrund är. Detta är något som både personal och klienter vittnar om. Ett exempel på detta är när det kommer till personalens syn på bidragsfusk. Där menade majoriteten av personal med svensk bakgrund att de inte ansåg det vara ett problem inom klientgruppen medan de med utländsk bakgrund i större utsträckning ansåg det vara ett problem och att invandrarklienter tenderade att fuska mer än övriga. När klienterna blev tillfrågade om vilka handläggare de föredrog svarade en stor majoritet, 96 av 117, att de föredrog en handläggare med svensk bakgrund. 16 klienter ansåg att det inte skulle spela någon roll och övriga 5 personer önskade en handläggare med utländsk bakgrund (Kamali 2002).

Av de socialarbetare som Kamali intervjuade för sin studie trivdes majoriteten på sin arbetsplats och med sina kollegor. Det fanns dock tillfällen socialarbetare med invandrabakgrund upplevde sig vara utsatta, bland annat i situationer där de kom som nya till en arbetsplats och där vederbörande var ensam om att ha invandrabakgrund. Forskningen visar på att ju större spridningen är bland de anställdas bakgrund – desto färre fördomar och desto större förståelse för människors särprägel. Detta visade sig också i intervjuerna där socialarbetarna, som till en början känt sig utsatta, beskrev hur mentaliteten på arbetsplatsen förändrades i takt med att fler med blandad bakgrund anställdes (Kamali 2002). Motsägelsefullt nog visade samma undersökning att en mångkulturell arbetsplats inte bidrog till att det arbete som utfördes förändrades eller blev mer lyhört för brukarna (SOU 2005:56 s.

349).

År 2006 intervjuade Eriksson familjerättssekreterare om deras bild av män med svensk respektive utländsk bakgrund. Enligt Eriksson genomsyras familjerättssekreterarnas bild av icke svenskfödda män av att männen har en önskan om att vara auktoritära och att de sörjer sin svunna roll som familjens överhuvud. Män med svensk bakgrund framställs istället som mer jämlika. Eriksson menar att den bild som finns av män är relativt entydig (Eriksson 2006 s. 191, 194).

När *folk* förlorar sin roll som familjeöverhuvud och ensam beslutsfattare ligger våldet på lur, enligt familjerättssekreteraren (Eriksson 2006 s.191).

Familjerättssekreterarna i Erikssons studie framhäver vikten av att få flera manliga sekreterare på arbetsplatserna för att kunna förstå även den manliga *koden* och *kulturen* (Svenska klienter för att de inte ska känna sig i underläge, muslimska för att de inte lyssnar på kvinnor) (Eriksson 2006 s.196). Eriksson menar att kåren självmant ofta aktualiserar kön till följd av att det är en kvinnodominerad arbetsplats. Men även då arbetsplatserna också är dominerade av vita personer så är deras vithet inget som nämns, det tycks dem vara osynligt. Detta kan tyckas vara positivt och kanske innebär det att denna grupp inte åtskiljer eller rasifierar. Eriksson menar dock motsatsen, att när ojämlikheten kopplad till etnicitet och hudfärg osynliggörs fungerar det just rasifierande (Eriksson 2006 s.201-202).

I Erikssons avhandling från 2003 *I skuggan av pappa* påvisas hur socionomer bedömer våldet olika beroende på vem förövaren är. Personal inom socialtjänsten ger olika förklaringar till varför våldsbrott begås beroende på varifrån förövaren kommer. Diskussionen rör våld som utövas av män. Eriksson menar att om en man med svensk bakgrund utövar våld förklaras det med faktorer såsom missbruk eller psykisk ohälsa. Om en man med utländsk bakgrund gör det samma anses det snarare vara en effekt av att han förlorat sin patriarkala makt och man talar om hedersvåld. Det blir alltså inte längre en fråga som rör konflikten mellan förövare och offer utan en fråga om kultur (Eriksson 2003).

7 Teoriavsnitt

Vi har valt att använda oss av postkolonial och socialkonstruktivistisk teori för att analysera ”vithetens hegemoni” och tolka vår empiri. Vithetsnormen är ett förenklande begrepp på ett komplext fenomen. Verkligheten existerar inte endast i betraktelsen vit respektive färgad, utan handlar om komplexa sociala mönster och maktstrukturer. I vithetsnormen ingår begrepp så som etnicitet, ”ras”, invandrare, svenskhet och makt samt klass. Etiketter som utifrån socialkonstruktivismen följaktligen tolkas som just sociala konstruktioner och alltså inga låsta sanningar. Människans tendenser att dela in varandra i dessa kategorier kan ses som konsekvenser av en mycket djupare problematik vars rötter går långt tillbaka i tiden. Den postkoloniala teorin belyser just vikten av att synliggöra de historiska företeelser vilka fortfarande danar den värld och det samhälle vi lever i idag, hur gamla koloniala kategoriseringar lever kvar men under nya etiketter och nya former i våra sociala identiteter. (Loomba, 2005)

7:1 Postkolonial teori

Den postkoloniala teorin kan verka förvirrande då ordet *post* osökt kan leda till att man tolkar teorin som att det finns ett före och ett efter kolonialismen. Teorin belyser hela den historiska period, från dess att kolonialismen började, fram tills idag (Seth, 2013). Avsikten med den definitionen är att belysa det faktum att trots att kolonialtiden ”officiellt” är över, har människan så på djupet formats av dess ideologier att det får återverkningar på samhället än idag. Hanna Wikström beskriver den postkoloniala teorin utifrån

... hur företeelser kopplade till etnicitet, kultur, ras, kön och klass skapas, hur de upprätthålls och även hur de reproduceras” (Wikström, 2009, sid.62).

Teorin understryker alltså hur tiden har skapat en naturlig ordning och klassifikation av människor där institutionell diskriminering normaliserats och där koloniala och postkoloniala identiteter formas och reproduceras (Seth 2013; Loomba, 2005). Loomba understryker det Jorge de Alva hävdar att

Många av dagens människor i såväl tidigare koloniserade som tidigare koloniserande länder fortfarande utsätts för ett förtryck som etablerades under kolonialismen (Looba, 2005, s.26).

Frågan är hur detta förtryck tar sig uttryck i dagens samhälle och vad som är dess kännetecken? Den postkoloniala teorin är heterogen och belyser människan ur ett mikro-, meso- och makroperspektiv. Analysen koncentrerar sig på relationer mellan länder, samhällen, stat och medborgare, institutioner/organisationer i förhållande till dess medlemmar – och hur allt detta samverkar och påverkar relationerna på den mellanmänniska nivån. Utifrån denna intersektionella analys söker den postkoloniala teorin förklara uppkomsten av ras-, kultur-, etnicitet-, klass- och könsskillnader. (Seth, 2013; Loomba, 2005)

Både Loomba och Seth beskriver också vikten av att se till sambandet mellan de ekonomiska och ideologiska aspekterna av olika gruppers underordning (Loomba, 2005; Seth, 2013). Något förenklat kan man säga att det i grunden för den postkoloniala teorin vilar ett kapitalistiskt perspektiv och att dikotomierna vit-svart, kvinna-man, öst-väst etc, i grunden handlar om ett maktspel för att tillskansa sig politiska, ekonomiska och sociala fördelar och där vinnaren dominerar tillgången på resurser (Wikström, 2009, sid.62). Det ligger alltså i den ena gruppens intresse att hålla den andre subordinerad. Denna aspekt av den postkoloniala teorin kan upplevas provokativ, men det är viktigt att förstå att det inte handlar om att peka ut några syndabockar. Diskriminering och förtryck är ofta något som också verkar i det fördolda och är väl integrerat i samhällsstrukturen och i människors syn på sig själva och varandra. Loomba understryker hur förtryck kan internaliseras, vidmakthållas och reproduceras även inom de förtrycktas grupp, varför det blir viktigt att inte enbart se till yttre aspekter av hur diskriminering skapas

kolonialism” är därför inte bara något som drabbar ett land eller ett folk utifrån, eller som fungerar i samverkan med inhemska krafter – kolonialismen kan i en av sina former även reproduceras inifrån (Loomba, 2005, s.25).

Detta visar på hur diskriminering kan gå från att vara något synligt till osynligt; en välintegrerad del i socialiseringen och internaliserad av människor såväl innanför, som utanför vithetsnormen. Resultatet av detta kan yttra sig i form av ageranden där personer utan några som helst intentioner av att agera diskriminerande, ändå indirekt just handlar så.

7:2 Socialkonstruktivistisk teori

Den socialkonstruktivistiska teorin menar att människan är meningsskapande och att hennes identitet i huvudsak skapas och formas i relation till omgivningen (Andrews, 2012). Tom Andrews beskriver samhällets existens utifrån både en subjektiv och en objektiv verklighet inom vilken vi skapar våra identiteter. Identiteter som formas utifrån hur vi uppfattar oss själva, hur vi uppfattar andra, utifrån hur vi uppfattar att andra uppfattar oss. Våra jag dansas alltså lika mycket av omgivningen som omgivningen blir konstruerad av oss, en cirkulär relation utan slut (Andrews 2012; Barlebo Wenneberg 2010 s.71-74). Socialkonstruktivismen menar att vi alla föds in i ett samhälle och en socialisation vilken existerar i en kontextbunden verklighet eller kultur med tillhörande normer och sociala koder. Från det att en människa föds startar en socialisationsprocess vilket innebär att hon internaliserar omgivningens projektioner och införlivar samhällets normer vid konstruktionen av sitt jag. Människan börjar också en externalisering vilket betyder att hon också blir en del i socialiseringen av andra (Andrews 2012; Barlebo Wenneberg, 2010 s.72-74). Vad som kan bli problematiskt då är huruvida man kan vara säker på vad som är objektiv kunskap och vad som är subjektiv kunskap och om det överhuvudtaget går att dra någon tydlig skiljelinje där emellan. Relevansen av den diskussionen blir tydlig när vi ser till socialisationsprocessen. Eftersom den är kontextbunden och beroende av vilket samhälle och kultur man tillhör – socialiseras vi alla olika. Vi har alltså alla olika referensgrunder vilket kan skapa konflikter i mötet mellan människor, där man exempelvis om ett och samma ting kan ha helt olika kunskaper (Svensson 2007 s.19). Socialkonstruktivismen visar därmed på att vi måste ifrågasätta det naturliga och självklara, då det som är sant för mig kan betyda något helt annat för dig. Detta påverkar människors kommunikation och när två människor möts uppstår alltså mer än det man direkt kan se och direkt kan höra. Utifrån våra olika verklighetsuppfattningar och erfarenheter kan kommunikationen ske, tolkas och misstolkas på många olika plan. Det kan handla om rummet, om språket, om vad som sägs lika mycket om vad som inte sägs, betydelsen av tystnaden, kroppsspråket etc. Socialkonstruktivismen menar att människan behöver denna förförståelse och redan förkonstruerade struktur att socialiseras in i för att hon skall kunna göra världen begriplig.

Att observera utan en förhandsinställning är meningslöst; en observation i sig är omöjligt. Vi måste ha begrepp eller teorier som på förhand kan ge oss en aning om vad det är vi ska leta efter när vi ska observera.
(Barlebo Wenneberg, 2010, s.28).

Barlebo Wennerberg reflekterar över detta utifrån Berger & Luckmann som menar att människans behov av att skapa vanor i psykologisk bemärkelse underlättar livet genom att den kognitiva dissonansen reduceras (Barlebo Wennerberg 2010 s.72). Detta innebär att kategoriseringar och en internaliserad förförståelse om saker vi själva inte upplevt, men via språket fått förmedlat via andra, reducerar den osäkerhet och det obehag som kan uppstå då vi befinner oss i situationer vi inte är bekanta med och inte vet hur vi ska förhålla oss till (Barlebo Wennerberg 2010 s.72).

7:3 Summering

Den postkoloniala och socialkonstruktivistiska teorin ser vi som goda komplement till varandra för att på ett grundligt och nyanserat vis belysa vithetsnormen. Vi ser dem båda som två linser tillhörande de glasögon med vilka vi ämnar betrakta vår empiri genom. Den första linsen utgör bakgrunden till varför man konstruerar efter en vithetsnorm och den andra utgör en förklaring till hur man konstruerar och fungerar som en hjälp till att synliggöra sociala konstruktioner. Med den postkoloniala förförståelsen och den socialkonstruktivistiska utgångspunkten vill vi undersöka huruvida det existerar diskriminerande strukturer inom det sociala arbetet. Detta genom att ifrågasätta normativa antaganden, vanor och vedertagenheter som existerar i alla sociala rum. Liksom vi konstaterat i texten ovan går det inte att isolera det sociala arbetet från övriga samhället, varför en analys utifrån dessa två teorier blir viktigt att göra både utifrån samhällliga relationer och mellanmänniskliga relationer. Organisationer och institutioner är skapade av människor vilka i sin tur utgör samhället. Det innebär att normer konstrueras, byts ut och reproduceras i en ständig växelverkan på alla nivåer i samhället och i världen.

8 Urval och Metod

8:1 Urval och undersökningspopulationens avgränsning

Vi har arbetat utifrån en kvalitativ metod och genomfört kvalitativa intervjuer. Vår urvalsgrupp bestod av studenter från termin sju på socionomutbildningen vid Socialhögskolan i Lund. Intervjuerna fokuserade på intervjupersonernas erfarenheter från praktikterminen och eventuell annan arbetslivserfarenhet från socialt arbete. Studenterna utgör en koppling till både fältet och skolan varför vi ansåg att de var en lämplig urvalsgrupp. Eftersom studenterna

inte hade praktiserat under så lång tid och inte hunnit internalisera arbetsplatsen normer, skulle det bli ett intressant perspektiv på socialt arbete.

För att bättre förstå hur vithetsnormen verkar i det sociala arbetet har vi gjort ett målstyrt urval där hälften av intervjupersonerna varit inom vithetsnormen och andra hälften inom tolkningen för vad som är ”utanför” normen. Ett målstyrt urval innebär att vi som intervjuare har anpassat urvalet av intervjupersonerna efter vad vi uppfattade vara relevant för forskningens syfte (Bryman 2011 s.350 & 434). Uppdelningen skapade ett underlag som möjliggjorde en jämförelse mellan de båda grupperna och gav oss chansen att upptäcka eventuella skillnader i hur personerna blev bemötta och hur de tolkade/upplevde olika situationer i arbetet. Att göra ett urval utifrån vithetsnormen var dock oerhört känsligt och blev något av en etisk balansgång. Vi såg därför också fördelarna med att använda ett snöbollsurval där vi tog hjälp av våra klasskompisar och de personerna vi redan intervjuat för att komma i kontakt med andra (Bryman 2011 s.434; Eriksson-Zetterquist & Ahrne s.43). Genom att de som en tredje part å våra vägnar tillfrågade ytterligare personer så lämnades de tillfrågade utrymme att fundera över huruvida de ville ställa upp för att sedan själva ta kontakt med oss. Detta var också ett etiskt övervägande för att undvika den kränkning, vilken en förfrågan om deltagande i en intervju på grund av hudfärg faktiskt kan vara. Då socialhögskolan i Lund endast är en liten del av universitetet, med relativt få studenter, var det svårt för oss att hitta personer att intervju som ingen av oss hade någon relation till. Fyra av de sex deltagarna var det ingen av oss som kände sedan tidigare. De resterande två hade dock en av oss en relation till, i det läget var det den andra av oss som genomförde intervjun. Vi har, på grund av tidsbegränsning och intervjuernas omfattning, valt att begränsa oss till sex intervjuer. Detta ligger inom ramen för att undersökningen skall kunna ses som representativ och för att vi skall få en god spridning i svaren (Eriksson-Zetterquist & Ahrne s.44).

8:2 Val av metod

Vi valde att använda oss av en kvalitativ metod och genomförde semistrukturerade intervjuer. Den kvalitativa metoden gav oss en större och djupare förståelse av intervjupersonens upplevelse än vad vi föreställer att en kvantitativ metod skulle givit oss. Vi ville med hjälp av intervjuerna undersöka huruvida vithetsnormen existerar inom vår urvalsgrupp och vidare utröna studenternas upplevelse av hur normen verkar i det sociala arbetet. För att få ett så reliabelt resultat som möjligt har vi gjort en bred kunskapsöversikt av tidigare forskning.

Detta tillsammans med de sex intervjuer vi genomfört är dock inte tillräckligt för att resultatet skall vara replikerbart (Bryman 2011 s.49-53,348-358).

8:3 Metodanalys

Det finns både för och nackdelar med att använda en kvalitativ metod. En kvalitativ metod strävar inte, till skillnad från den kvantitativa metoden, mot explicita förklaringar utan handlar mer om tolkning, förståelse och kontext (Levin 2008 s.38). Man talar alltså mer i termer av människor och sammanhang än mätbarhet och variabler. Genom att använda en mer öppen intervjuemetod än vad den kvantitativa metoden erbjuder strävar kvalitativa forskare efter att nå intervjupersonens åsikter och synpunkter (Levin 2008 s.37). Intervjuer lämnar alltså utrymme för mer nyanserade svar och en direktkontakt där kroppsspråk och tystnad kan bli lika talande som det som sägs högt. Denna närhet till intervjupersonen kan dock också bli en möjlig begränsning. Svensson och Ahrne talar om intervjuareffekten vilket understryker vikten av intervjuarens roll som opartisk och dennes medvetenhet om hur formulering av frågor, följdfrågor och vilken respons som ges via språk och kroppsspråk, kan påverka utfallet av intervjun (Svensson & Ahrne 2011 s.26). Det var därför viktigt för oss att vara medvetna om den språkliga, rumsliga och sociala kontextens inverkan på intervjuernas slutliga resultat (Svensson & Ahrne 2011.s.37). Också Bryman talar om att risken med en kvalitativ metod kan vara att man utvecklar en närhet och känsla av samhörighet till gruppen man intervjuar vilket lätt kan leda till styrande eller att som intervjuare tappa objektiviteten (Bryman 2011 s.44). Dock konstaterar Bryman att ingen forskning kan vara helt värderingsfri eftersom vi är en del av den verklighet vi studerar, men att medvetenheten kring detta faktum kan hindra en okontrollerad inverkan av de egna värderingarna (Bryman 2011.s.37). Det vi avsåg undersöka och ville få svar på var inte kvantitativ data på hur många som inbegreps i fenomenet – även om det också var intressant – utan hur fenomenet existerar och hur det påverkar de berörda. Eriksson-Zetterquist och Ahrne beskriver liksom Levin att den kvalitativa metoden ger oss fler nyanser av intervjupersonen och en möjlighet att tolka inte bara det som sägs explicit utan även de normer och emotioner som vederbörande tar för givet (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011, s.40, s.56). Vi ville alltså nå både den intervjuades tolkning av ämnet och möjligheten att applicera dessa tolkningar i en samhällsvetenskaplig referensram. Det skulle skapa en möjlighet till tolkning i flera led och att skapa en vidare förståelse för vithetsnormen som socialt fenomen (Bryman 2011 s.35). Det var dock viktigt för oss att vara medvetna om att det

fanns en risk i att tolka det andra säger. Risken förelåg då vi som intervjuare kunde råka tyda något i samtalet som den andre inte menade (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011 s.56).

Denna risk förelåg även i hantering och tolkning av litteratur och annan data. I vår studie har vi, utöver att intervjua studenter, också studerat tidigare forskning och andra texter för att skapa en teoretiskt och välgrundad kunskapsram kring arbetet. Det var ett tidskrävande arbete att sätta sig in i ett ämne så pass mycket att det var möjligt att bedöma huruvida den forskning vi läste var vedertagen och generaliserbar (Bryman 2011 s.489).

8:4 Litteratursökning

Via bibliotekets sökmotorer, internet och litteraturlistor har vi funnit den litteratur vi valt att använda oss av. Delar av vår litteratur är rapporter producerade av myndigheter. Vi är medvetna om att dessa har ett myndighetsperspektiv, men vi anser ändå att det som skrivits har varit till stor nytta för oss. Statens Offentliga Utredningar har bl.a. hjälpt oss att få en historisk överblick och förståelse för varför det ser ut som det gör i Sverige idag. Dessa rapporter hade också redan kartlagt mycket av den diskriminering som vi ville undersöka närmare. Integrationsverkets rapporter har gett oss en vidare syn på hur det ser ut, inte bara i Sverige, utan även i resten av Europa. Mellan 2005 och 2006 producerades en stor mängd rapporter, men från och med 2007 tycks det inte gå att hitta några. Vad detta beror på har vi inte forskat vidare kring.

För att få veta hur det ser ut generellt på arbetsmarknaden har vi tagit del av Svenskt näringslivs och Integrationsverkets rapporter. Dessa har också hjälpt oss med att bättre förstå hur och varför diskriminering uppstår på arbetsmarknaden. Från tidningen Socialvetenskaplig tidskrift har vi hämtat artiklar som belyst diskriminering ur olika gruppers perspektiv. För att finna forskning om diskriminering inom fältet för socialt arbete har vi tagit del av Kamalis och Erikssons avhandlingar och undersökningar. Dessa har främst inriktat sig på socialtjänstens arbete. För att få en inblick i vilka diskussioner som förs utanför den akademiska världens ramar har vi studerat olika internet-forums diskussioner där alla kan språka fritt. Dessa erfarenheter har dock enbart använts för att få igång en diskussion oss emellan och återfinns inte som någon källa eller referens.

8:5 Etiska överväganden

Etik är ett mångbottnat begrepp som rör sig inom en gråzon av etiska grundantaganden, subjektiva upplevelser och situationsbetingelser. Det handlar om respekt för människors särprägel och integritet, men det kan också handla om att överskrida gränser. Gråzonen utgörs av splittringen mellan att ibland behöva handla oetiskt, för det att inte handla alls skulle vara etiskt oförsvarbart. Intervjuer och observationer kräver en hög grad av etisk medvetenhet då de inte sällan undersöker människors utsatthet (Levin 2008 s.35). Bryman presenterar några etiska grundprinciper vilka kommer bli särskilt viktiga vid genomförandet av intervjuerna. Han exemplifierar följande; Informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Bryman, 2011, 131-146)

Vi har genom hela arbetet liksom en röd tråd reflekterat över sättet att arbeta kring vithetsnormen är väldigt känsligt. Vår studie innebär nämligen att vi kommer att göra en uppdelning av människor för att utröna respektive sidas upplevelser och erfarenheter. De etiska dilemman som uppstår är bland annat: Hur skall vi uppsöka gruppen som ligger utanför vithetsnormen? Hur talar man om denna norm utan att befästa fördomar ytterligare och utan att förolämpa människor? Är det etiskt försvarbart att välja ut intervjupersoner efter hudfärg? Första svaret blir instinktivt nej, men är det då etiskt försvarbart att inte göra det om resultatet hade blivit entydigt och endast utifrån ett perspektiv? Om vi lever i ett samhälle där det finns diskriminerande och rasistiska strömningar som påverkar samhället och politiken, försvinner inte dessa problem bara för att man inte talar om dem. Risken med ett entydigt förhållningssätt, liksom det att egna värderingar speglar forskningens val av metod, genomförande och följaktligen också resultatet, är ytterligare en aspekt vi måste vara tydliga med. Vi är själva två vita, svenska tjejer och har föräldrar med svensk bakgrund vilket innebär att vi endast representerar en av grupperna vi ämnar undersöka. Hur objektiva vi än strävar efter att vara kommer vi aldrig fullt ut förstå vad det innebär att vara utanför den norm som ses vara dominerande i Sverige. Vi blir, vilket Ahmed understryker, blinda för den uppdelning som görs efter människors hudfärg (Ahmed 2011 s.201).

8.6 Analys av materialet

I vår studie undersöker vi respondenternas upplevelser av och tankar kring vithetsnormen. Fokus har varit både på vad som sagts under intervjuerna samt hur det har sagts. Det bästa alternativet för oss var att spela in intervjuerna. Detta gjorde att samtalet kunde flyta på bra

utan avbrott för att vi skulle få tid att anteckna (Bryman 2011 s. 428). Efter genomförandet av intervjuerna valde vi att transkribera dem för att underlätta för oss själva i analysen. Det var ett tidskrävande arbete då intervjuerna varade mellan 40- till 70 minuter.

Utformningen av intervjuguiden var en process där vi analyserade och diskuterade för- och nackdelar med olika frågor och de svar frågorna kunde tänkas generera. Strävan var att forma öppna frågor för att i så stor utsträckning som möjligt undvika en styrning av svaren och resultatet. Risken med att vara engagerad i ett ämne är att man omedvetet vinklar och styr resultatet. Detta gäller även analysen. Det är viktigt att, i den mån det är möjligt, ur ett objektivi perspektiv tolka empirin då det är en risk att man ser just det man vill se och inte vad som faktiskt existerar. Efter att ha samlat in materialet, kodade vi det efter tre kategorier: personliga upplevelser, upplevelser som rör brukarbemötande samt upplevelser som rör kollegor och arbetsplatsen. Dessa tre teman är även de huvudteman vilka vi format våra frågor kring i intervjuguiden.

Vi reflekterade länge över hur vi skulle skapa en inramning till detta breda och ganska spretiga ämne. Det första temat, Personliga upplevelser av vithetsnormen, öppnade upp en rad olika analyssteg. Respondenterna var rasifierade respektive icke-rasifierade vilket möjliggjorde en jämförelse av de förväntningar de hade utifrån sin egen hudfärg och bakgrund samt andras förväntningar riktade mot dem själva. Vi gjorde här en tvåstegsanalys. Det andra och tredje temat, Upplevelser som rör brukarbemötande samt Upplevelser som rör kollegor och arbetsplatsen, flyttade fokus från respondenterna själva där de fick analysera personerna i sin omgivning och deras ageranden. Detta blev därför en trestegsanalys då det material vi bearbetat i sin tur har analyserats av respondenterna. Genom att lyssna till respondenternas reflektioner kring sin arbetsplats och bemötandet mot brukare, fick vi en fingervisning om hur vithetsnormen verkar i det sociala arbetet. Det gav oss också en möjlighet att analysera hur vithetsnormen indirekt också påverkade respondenterna.

Vi valde att forma intervjuguiden och kodningen samt analysen efter dessa tre teman, dels för att skapa en inramning till ämnet och dels för att underlätta läsandet. Kodningen och analysen av texten var en diskussion som skedde parallellt med textproduktionen. Vid analysen utgick vi från våra teoretiska perspektiv och vårt syfte med undersökningen samt tog hjälp av det material av tidigare forskning vi samlat in. Vi har varit medvetna om att vår empiri bygger på information från personliga upplevelser och analyser i flera steg, och att detta kan vara en

svag grund att dra slutsatser från. Det är en viktig anledning till varför vi valt att ha ett sådant stort tidigare forskningsavsnitt då forskningen stödjer de slutsatser vi gjort. Det är dock viktigt att understryka att det utifrån vårt material *inte* går att dra några generella slutsatser och att det inte heller går att analysera allmängiltigt för socialt arbete i Sverige. Vad vi får svar på är de upplevelser, som sex studenter under sista terminen vid socialhögskolan i Lund, har gällande vithetsnormen och det sociala arbetet in Sverige. Våra slutsatser blir snarare frågor på de teman vi sett vara återkommande i studenternas berättelser och som dessutom går i linje med den forskning vi tagit del av och redogjort för i kunskapsöversikten.

8:7 Metodens tillförlitlighet

Metoder utgör inte några neutrala redskap, utan de är förknippade med hur samhällsvetarna uppfattar sambanden mellan olika uppfattningar om hur den sociala verkligheten är beskaffad och hur den ska utforskas (Bryman 2011 s.21).

Detta har varit ett återkommande tema i texten ovan rörande metodens begränsningar. Det finns dock både för och nackdelar med alla metoder och tillförlitligheten blir beroende av huruvida vi är medvetna om eventuella risker och hur vi sedan förhåller oss till dem. När man talar om tillförlitlighet i kvalitativa studier använder man sig av en annan begreppsapparat än i kvantitativa studier. Bryman grenar upp tillförlitligheten i variablerna trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och möjligheten att styrka och konfirmera (Bryman 2011 s.354). Vi har valt att satsa på ett stort avsnitt med tidigare forskning för att skapa en mer gedigen grund att göra vår analys av empirin på. När vi har läst tidigare forskning har vi tänkt utifrån de teman vi tog upp under intervjuerna. Genom att söka samma frågor i litteraturen som dem vi ställde till respondenterna ville vi öka och styrka trovärdigheten i de svar vi fick. Ett annat kriterium för att säkra tillförlitligheten är huruvida materialet är *överförbart*. Enligt det kvalitativa kriteriet på överförbarhet fokuserar man på att det skall finnas ett djup snarare än en bredd i undersökningen och att största fokus ska ligga på det kontextuella. Bryman definierar detta genom att göra en så tät beskrivning som möjligt av det som ska undersökas. Detta har vi försökt att uppnå genom att använda en intervjuguide där vi medvetet utformat frågor för att få djupgående svar. Avsikten med frågeställningarna var att respondenterna skulle kunna tala fritt utan att känna sig begränsade. Då vi i vår studie endast genomförde sex intervjuer lyckades vi inte skapa den bredden i empirin som vi hade önskat. Detta gör att resultatet i vår studie inte går att generalisera. Angående *pålitlighet* handlar det om att vi varit

noga med att hela forskningsprocessen går att följa i vårt arbete och att processen är tydlig. Ett sista kriterium är möjligheten att *styrka* och *konfirmera* vårt arbete. Det handlar om, som vi skrev inledningsvis, att vi varit medvetna om att helt objektiv forskning inte existerar. En viktig fråga blir därmed hur pålitligt vårt resultat är. Då vi själva är studenter på socialhögskolan och en del av den grupp vi valt att studera, har det varit svårt att helt utesluta direkta som indirekta relationer till respondenterna. Detta kan till exempel bli problematiskt avseende anonymiteten. Om respondenten har en direkt relation till en av dem som intervjuar, eller en indirekt relation via en vän till intervjuaren, kan det bli svårt för respondenten att tala fritt. Om relationen mellan intervjuaren och den som blir intervjuad sträcker sig längre än den neutrala relation som existerar mellan två personer som inte känner varandra och där det inte finns någon förförståelse – kan det innebära att det finns en risk för att respondenten anpassar svaren efter vad denne tror att intervjuaren vill höra.

Vi är medvetna om att det är studenters upplevelser vi har studerat och inte färdiga socionomers. Vår förförståelse har varit att studenter är en intressant målgrupp då de är kritiskt tänkande och ifrågasättande. Det kan dock finnas en risk med att vi har hyst en övertro till studenternas kritiska tänkande.

Avslutningsvis är det viktigt att poängtera att vithetsnormen är ett ämne vi båda är mycket engagerade i. Ett överengagemang kan leda till att man helt förlorar objektiviteten och styr resultatet i en riktning mot en redan formulerad slutsats. Vi har dock försökt kontrollera hur våra personliga åsikter influerat resultatet genom att hela tiden vara medvetna om och diskutera vilka som är våra åsikter och vad som går att härleda till forsknings resultat och empiri. För att inte missa intressanta och relevanta aspekter och perspektiv på ämnet har vi under arbetets gång utmanat varandras resonemang och läst mycket och bred litteratur.

9 Resultat och Analys

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur studenter från socialhögskolan i Lund förhåller sig till vithetsnormen samt deras upplevelser av hur normen påverkar det sociala arbetet i Sverige. Vi har intervjuat studenter och blivande socionomer på socialhögskolan vid Lunds universitet på väg ut i arbetslivet. Vi har hört dem reflektera över det sociala arbetets organisation, men också över sig själva och sin egen roll. Kapitlet Kunskapsöversikt har gett oss underlaget att konstatera hur det på grundval av bland annat etnisk bakgrund,

invandrarskap och utseendemässiga faktorer skapats en obalans i samhället rörande människors lika möjligheter ta del av samhällets resurser och sociala gemenskap.

För att lättare skapa en översikt i resultatet kommer vi att presentera respondenternas svar i en sammanfattning utifrån fyra övergripande teman: Hur respondenten uppfattade arbetsplatsen och kollegiet, Brukare/Klient erfarenheter och Personliga upplevelser. Under varje tema görs en sammanfattning utifrån svaren och därefter en analys kopplad till vår teori och övrig forsknings empiri.

De sex respondenterna var: Adam, rasifierad person, Bodil, icke rasifierad person, Carlos, icke rasifierad person, Cim, upplevelser av båda delar, Damir, rasifierad person Elira, rasifierad person. Namnen är fiktiva och är till för att texten skall bli enklare att följa.

9:1 Hur respondenten uppfattade arbetsplatsen och kollegiet

9:1:1 Resultat

Cim och Damir hade mer än en praktikplats vilket har gett oss beskrivningar av sammanlagt åtta arbetsplatser. På Carlos och en utav Cims praktikplatser gick att se en spridning bland de anställdas bakgrund. Carlos trodde att det var ett medvetet val för att brukare skulle kunna relatera till de anställda. Carlos menade att det kunde finnas både för- och nackdelar med detta och att det också kunde leda till att vidmakthålla stereotyper. På de resterande sex praktikplatserna var majoriteten av de anställda vithyade och etniska svenskar. På Carlos och Eliras arbetsplatser uttalades att man aktivt sökte efter personal med blandad bakgrund, något som ej gick att skönja bland de faktiskt anställda.

Av alla respondenter var det endast Adam som vittnade om en arbetsplats med en rasifierad person i chefsposition. Elira hade erfarenhet av att arbeta både med behandling och inom LSS och berättade att hon aldrig hade haft en rasifierad chef. På hennes praktikplats var hon den enda med utländsk bakgrund med undantag från de som städade.

Alltså på min praktikplats var jag den enda personen med, amen med invandrar bakgrund liksom. Av alla professionella jag träffade där (...) Sen så var de personerna med invandrar typ städare (Elira).

Elira tyckte att det skulle vara en bra idé att göra arbetsplatsen mer mångkulturell då hon upplevde att vissa klienter hade svårt att knyta an till personalen och lika så att personalen hade svårt att bemöta rasifierade brukare. Cim såg i sin tur en fara i att anställa personer där man selektivt riktar sig mot mångfald som kompetensgrund och förespråkade istället enkom kompetensrekrytering. Den fara hon menade sig se var att det lätt kunde bli en exotifiering kring personen och en tillskrivning av en etnicitet som denne inte identifierade sig med. Inte på någon av de åtta arbetsplatserna hade respondenterna hört talas om en jämställdhetsplan. På två arbetsplatser hade det dock funnits en levande diskussion kring ämnet rasism. På Damirs praktikplats pågick denna diskussion, men han uppfattade det som problematiskt att den var så enkelriktad. Då den entydigt förkastade all form av främlingsfientlighet upplevde han att det fanns röster som kvävdes och att alla inte fick chansen att säga vad de egentligen tyckte.

För att ha ett verkligt levande samhälle så behöver vi levande människor,
vi måste ha levande diskussioner (Damir)

Cim, Elira, Bodil och Adam hade inte upplevt att det förekommit diskriminering mot någon i personalen på grund av etnicitet eller hudfärg. Adam påpekade dock att detta inte var samma sak som att det inte existerade, utan menade att han inte hade varit uppmärksam på det. Damir menade att de kollegor som ursprungligen kom från Sverige särbehandlades positivt. Han gav som exempel en kollega, där trots att vederbörande inte hade något gemensamt med övriga i kollegiet och trots att denne hade svårt att bli en del av gemenskapen, då övriga i gruppen uteslutande bestod av rasifierade personer – kunde ikläda sig ledarrollen utan att någon opponerade sig.

9:1:2 Analys

Vad framgick egentligen av hur respondenternas hade upplevt de olika arbetsplatserna?

Varför går det endast att skönja en spridning bland de anställdas etniska bakgrund på två utav åtta praktikplatser? Om man ser det sociala arbetets organisation som en avspegling av det svenska samhället, där majoriteten av befolkningen de facto är födda här och ingår i vithetsnormen, är det kanske inte så konstigt att uppdelningen ser ut som den gör på respondenternas arbetsplatser. Å andra sidan kan det också vara så att arbetsplatserna avspeglar en redan existerande diskriminerande struktur där invandrare inte kommer in på arbetsmarknaden och inte heller på utbildningarna. Precis som vi i kapitel 5:2:1 beskriver, så

värderas invandrares humankapital lägre än vita svenskars på arbetsplatser. Dessutom pekar de på en tydlig vithetsnorm där personer med mörkare hudfärg och med arabisk-klingande namn drabbas negativt i anställningsprocessen (Wigerfelt 2011; Angerström, Carlsson, Ekehammar och Rooth 2008; Integrationsverkets rapportserie 2006). Är det denna vithetsnorm de olika undersökningarna visar på som också går att skönja i det sociala arbetet? För det är väl rimligt att anta att undersökningar gjorda på arbetsmarknaden i samhället i stort även visar det sociala arbetets utformning. Om man redan i anställningsprocessen ser en potentiell anställd med invandrarbakgrund som icke lönsam hur bli då bemötandet mot samma person när de möts som kollegor? Och varför uppfattas rasifierade personer som icke företagssamma? Om man resonerar utifrån den postkoloniala teorin kan man tolka det som att vi identifierar oss med postkoloniala identiteter. Resurs-konkurens och makt blir här centrala teman och en förklaring till varför vissa grupper blir subordinerade andra på arbetsmarknaden (Seth 2013; Loomba 2005). Forskningsresultat visar alltså på en existerande problematik rörande etnisk diskriminering på arbetsmarknaden, vilket dock står i motsats till respondenternas iakttagelser. Att studenterna har denna upplevelse av det sociala arbetet är ett positivt resultat som indikerar ett gott och öppet arbetsklimat. Det kan dock också visa hur vi studenter är så djupt förankrade i de diskriminerande strukturerna att vi inte ens ser dem. Med forskningen i ryggen kan man dra slutsatsen att respondenterna antingen har hamnat på undantagen, alltså de arbetsplatser där samarbetet fungerar, eller att de helt enkelt har internaliserat den sociala konstruktion av verkligheten vi har analyserat utifrån den postkoloniala teorin. En tredje alternativ förklaring kan vara, liksom många av respondenterna också konstaterade, att det på majoriteten av arbetsplatserna saknades rasifierade anställda. Forskningen visar på hur vithetsnormen synliggörs i anställningsprocesser och i respondenternas svar kan vi även skönja tendenser av hur normen verkar bland de anställda. Respondenterna vittnar om hur vita svenskar har högre positioner inom organisationer och har mer makt på arbetsplatserna än vad rasifierade personer har. I vår studie var sju av åtta chefer en vit svensk person. Detta är något som bland annat Elira bekräftade genom sin historia. Carlos och Cim berättade om arbetsplatser där man ville förändra detta och för att skapa en mer mångkulturell arbetsgrupp aktivt vände sig mot just socionomer med invandrarbakgrund. Den forskning och de rapporter som har tagits upp i tidigare avsnitt visar att ju större spridning bland de anställdas bakgrund desto öppnare och fördomsfriare blir arbetsklimatet (Kamali 2002). Elira ansåg också att det skulle vara positivt att aktivt jobba för en mångkulturell arbetsplats då hon menade att båda parter, rasifierade som icke-rasifierade klienter och socialarbetare, hade enklare att relatera till varandra om de delade samma

bakgrund. Alla respondenterna var av åsikten att mångkulturella arbetsplatser var något eftersträvansvärt, dock var det i själva anställningsprocessen åsikterna gick isär. Cim menade att det fanns risk för exotifiering om man istället för att rekrytera efter kompetens enkom ser till vederbörandes etnicitet. Risken blir att man här skapar en legitim grund till att särskilja människor och där gruppen rasifierade tillskrivs inte negativa, utan positiva egenskaper, egenskaper som individerna själva inte nödvändigtvis behöver identifierar sig med. Detta är en intressant fråga att fundera över, för vad innebär det att anställa en person, en *invandrare*, bara just i egenskap av att vara invandrare? Detta kan bli ett förminsande av individen, där invandrarskap blir en egenskap, synonymt med föreställningen om vad gemeneman tror att det innebär att vara invandrare. Liksom den socialkonstruktivistiska teorin visar hur identiteter konstrueras ur generaliseringar, kan man genom analys av den postkoloniala teorin förstå bakgrunden till varför dessa generaliseringar riskerar att bli hämmande och dysfunktionella. På Carlos praktikplats hade man valt att anställa socialarbetare med utländsk bakgrund just med förevändningen att klienterna lättare skulle kunna relatera till de anställda. Vad som kan bli problematiskt med detta perspektiv, är inte så mycket som att grupper anställs för att identifiera sig med klienter ur samma grupp, som det att det antas vara ett naturligt mönster. Istället för att se det som ett naturligt skeende att människor identifierar sig med varandra i egenskap av att vara just människor, så ses det som naturligt att identifiera sig med en kategori och egenskaper kategorin tillskriven. Vi ser det gärna som att likadana *förpackningar* prompt måste ha samma innehåll, trots att så icke behöver vara fallet (Seth 2013; Loomba 2005; Kamali 2002; Ahmed 2011). Den socialkonstruktivistiska teorin kan hjälpa oss att urskilja dessa så djupt förankrade, nästan tvångsmässiga generaliseringar, av symbolers lika värde där utseendemässiga attribut genast lockar till antaganden och förförståelse av tingets varande, mening och innehåll. Liksom Barlebo Wennerberg skriver

Att observera utan en förhandsinställning är meningslöst; en observation i säg är omöjligt. Vi måste ha begrepp eller teorier som på förhand kan ge oss en aning om vad det är vi ska leta efter när vi ska observera.
(Barlebo Wennerberg, 2010, s.28).

Detta förhållningssätt kan mycket väl stämma överrens med hur vi bemöter varandra och vår omgivning, men innebär också en risk då vi tar vedertagenheter för sanningar och just skapar förenklingar av en komplex tillvaro där människor inte tillåts ha de individuella egenskaper de är födda med (Ahmed 2011; de los Reyes 2005). Cim och Elira reflekterade båda över att

diskriminerande och rasistiska uttryck inte alltid behöver handla om ytterligheter så som att hälla på stan. Diskriminering och rasism handlar lika mycket om antagande som att: en muslimsk kvinna med huvudduk inte tillåts vara något mer än representation av en förtryckt människa: en färgad man med helskägg misstänkliggörs och ifrågasätts som terrorist: en vit person bara i egenskap av sin vithet misstänkliggörs som rasist o.s.v.

9:2 Brukare/Klient erfarenheter

9:2:1 Resultat

När vi ställde frågor till respondenterna om bemötande mot rasifierade brukare fick vi följande svar: Adam såg inte att det fanns några förväntningar på klienterna utifrån bakgrund. Bodil upplevde att bemötandet oftast var väldigt bra mot brukare oavsett var de kom ifrån och såg ut att komma ifrån, dock var snacket i fikarummet ofta generaliserande mot invandrare. Carlos ansåg även han, att bemötandet på praktikplatsen var bra, men att klienter med invandrarbakgrund generellt sågs som en svårare målgrupp att arbeta med. En följd av detta menade han var att snacket i fikarummet blev annorlunda när dessa klienter kom på tal. Cim upplevde inte att det skedde någon direkt särbehandling gentemot brukare. Hon kunde dock skönja tendenser till att man tyckte synd människor på grund av deras etnicitet och bakgrund och inte på grund av deras livssituation eller problematik. Damir beskrev att samma kollegor som bemötte honom med en viss kyla samtidigt var respektfulla mot rasifierade brukare. Han berättade vidare att personer som inte talar korrekt svenska alltid upplevs som dumma vilket också Elira påpekade. Damir var också den enda personen som uttryckte en åsikt om att även invandrare har en skuld till diskrimineringen. Elira hade sällan rasifierade brukare, men när det väl förekom så kunde hon urskilja hur personalen inte ville närma sig dem och helst undvek att ha dem som klienter.

... på den andra praktikplatsen så kunde jag nog uppleva ändå att man undermedvetet tyckte synd om personer på grund av deras ras eller etnicitet och kanske inte på grund av deras problematik eller liksom deras situation (Cim).

Just de personer som jag upplevde att de hade fördomar, de behandlade patienter med invandrarbakgrund och även svarta mörkhyade patienter på ett fint sätt, ett respektfullt sätt (Damir).

Jag tycker att invandrare har gjort många saker som har lett till att

samhället fungerar sämre (Damir)

Cims första praktikplats var på en gymnasieskola där flera av skolklasserna i princip bara bestod av rasifierade elever. Cim menade att vithetsnormen var tydlig på denna arbetsplats och bidrog till en marginalisering bland eleverna. På hennes andra praktikplats upplevde Cim att hennes handledare var direkt rasistisk då denne förklarade brukares beteende med deras invandrarskap, etnicitet eller ras. Elira hade liknande erfarenheter av att individuella val förklarades med kulturell bakgrund. I ett fall där en ung man hade drabbats av en sjukdom som är vanlig bland äldre personer och avböjde gruppsamtal, förklarades det på arbetsplatsen med att han inte kunde tala i stora grupper på grund av sitt ursprung. Elira påpekade att det aldrig övervägdes att det lika gärna kunde bero på att det kunde kännas genant att vara så mycket yngre än alla andra eller att brukaren hade behövt ett annat stöd. Även Bodil hade upplevt hur brukares beteende förklarades utifrån kulturella termer, som t.ex. hedersproblematik. Hon kunde också se en skillnad i den hjälp brukaren fick. Även om praktikplatsen erbjöd terapeutiska samtal så kom dessa samtal med rasifierade brukare ofta att handla om mer praktiska saker. Handledaren förklarade detta med att man i andra kulturer inte talade om sina känslor med professionella så som man gör i Sverige, att känslor inte är lika centralt i andra länder.

Adam och Carlos upplevde båda rasism gentemot brukare uttalad från andra brukare. På Adams praktikplats var majoriteten av brukarna födda utanför Sverige och han upplevde att det fanns en konflikt mellan olika grupper som handlade om religion och etnicitet. Även antisemitism var något som förekom. Adam sade att detta var svårt att hantera. På Carlos praktikplats var ungefär hälften av brukarna födda i Sverige, han menade att okunskap om de olika kulturerna ledde till fientlighet mellan brukare.

Bland ungdomarna var det en del araber och de uttryckte ganska starkt hat mot judar. Så det fanns ju när jag tänker efter (Adam).

Damir beskrev hur det var när han arbetade på ett hem för ensamkommande flyktingbarn. Personalen beskrev att barnen var olika till personlighet och beteende beroende på vilket land de kom ifrån. Damir konstaterade att detta var ett faktum och inte en fördom. Det är ett problem menade han att samhället inte vågar tala om problematiken som faktiskt finns kring

denna brukarmålgrupp, att inte kunna säga vad man tycker utan att vara rädd för att bli kallad rasist.

9:2:2 *Analys*

Efter att ha talat med respondenterna kring hur bemötandet var mot brukare, blir frågan att fundera över huruvida det gick att skönja en vithetsnorm i de mellanmännsliga relationerna och hur detta påverkade brukarna. Det gäller dels respondenternas uppfattning om situationen och dels vad som går att utläsa genom deras sätt att reflektera över den.

Relationen med klienter sker på flera plan, det direkta och språkliga, det kroppsliga och den mellan kollegor när klienten ej är närvarande och inte hör. Respondenterna exemplifierar situationer där socialarbetare talar om klienter på ett konstruerande vis och där man härleder egenskaper till ursprung. Cim, Elira och Bodil beskrev hur man på deras praktikplatser förklarade diverse beteenden med just invandrarskap, ras eller hudfärg. Konsekvenserna menade de blev att brukarna inte erhöll samma vård och stöd som vita svenska brukare fick. Utifrån vad respondenterna berättade skulle detta kunna innebära att insatserna inom vård och omsorg inte är lika för alla. Liksom vi diskuterade tidigare rörande människors behov av att skapa generaliseringar för att göra sin värld mer förutsägbar och begriplig, så konstruerar vi identiteter (Barlobo Wennerberg 2010 s.28). Om man ser detta i ljuset av en postkolonial teori och att insatser inom socialt arbete sker i enlighet med socialtjänstlagen, kan det föreligga en risk att insatser bli godtyckligt utformade av socialarbetare. Då socialtjänstlagen är en ramlag innebär det ett stort handlings- och tolkningsutrymme för den enskilda yrkespraktikern och liksom Svensson beskriver bidrar det till att

...det sociala arbetets praktik är ett uttryck för de normer som styr utformningen av uppdraget, men också att varje socialarbetares normer avspeglas i arbetet (Svensson 2007 s.21).

Bodils exempel, där kvinnor med invandrarbakgrund fick hjälp i mer praktisk form än de svenskfödda som i sin tur främst fick hjälp med den emotionella biten, förklarades med att de kulturella skillnaderna mellan kvinnorna skapade olika behov. Eller Eliras exempel där det förklarades att en ung man som tackade nej till stödsamtal i grupp gjorde detta på grund av sin kultur och inte på grund av ålder trots att gruppens medelålder var betydligt högre än hans. Liksom Eriksson skrev i sin avhandling (Eiksson 2003) tyckte även Bodil att hon kunde se

hur hedersproblematik var ett fenomen som användes generellt för att förklara våld i nära relationer inom familjer där förövaren hade utländsk bakgrund. Dessa exempel visar på hur konstruerade identiteter används och vidmakthålls inom socialt arbete.

Respondenterna hade alltså reflekterat över hur socialarbetares föreställningar påverkade utformningen av insatser, men också hur bemötandet skedde mer direkt. Uppfattningen bland respondenterna var att socialarbetare generellt bemöter brukare på ett respektfullt och vänligt sätt. Trots detta så verkar det ständigt vara något som särskiljer icke-vita brukare eller brukare med invandrabakgrund från övriga klienter. Detta kan t.ex. visa sig i hur man samtalar om sina klienter i fikarummet eller hur personalen tycker synd om klienter på grund av deras invandrarskap snarare än deras livssituation. Respondenterna såg att detta inte verkade ske av illvilja men att det ändå visade på hur det skapades en tydlig skiljelinje mellan ett vi och ett dom och på ett avståndstagande. Liksom det reflekterats över tidigare, blir organisationen en återspeglning av det samhälle som dess anställda lever i och att den skiljelinje, alltså den vithetsnorm, som finns mellan mörka och ljusa människor i samhället påverkar socialarbetares sätt att tänka och tala. Samhällets normer rekonstrueras och får återverkningar så väl som i det sociala arbetet som på andra arbetsplatser. Historiskt sett är det relativt nyligen som vi i Sverige föreskrivit människors lika värde. En av de rapporter från SOU som vi har tagit del av beskriver dock, att de rasbiologiska ideologier som formade Sverige under 1800-talet lever kvar än i dag, men i andra former (SOU 2005:56 s.22). Elira beskrev hur personalen inte kunde möta en rasifierad klient utan att tendera att backa och dra sig undan. Denna tendens kan dels handla om ovana och okunskap av att möta rasifierade personer, och dels om en vana av att inte beblanda sig med människor som inte är lika oss själva och en rädsla för det okända. I denna typ av beteende går det att skönja mönster av en postkolonial uppdelning vilken existerar dold bakom deklARATIONER om lika rättigheter. Det är därför viktigt att uppmärksamma dessa tendenser av omedveten generalisering och diskriminering, då det är först när det sker på ett medvetet plan som vi kan förändra dess inverkan på mänskliga relationer (grundläggande psykologi). Kopplingen i exemplet mellan rasbiologiska idéer och socialarbetares tendenser att backa från rasifierade klienter eller klienter med invandrabakgrund är inte entydigt. Men liksom SOU avser belysa är postkoloniala identiteter och uppdelningar efter utseendemässiga attribut som hudfärg – internaliserade generaliseringar av människors olika egenskaper kopplat till utseende och etnisk tillhörighet.

Frågan om ojämna maktfördelning är ständigt aktuell i socialt arbete, där balansen mellan brukare och professionell är ett vågspel. Om man dessutom tillför dikotomin vit och svart blir maktaspekten än mer komplex. Detta är något som respondenten Damir reflekterade kring. Han beskrev exempelvis hur en kollega bemötte honom med ett avståndstagande vilket han upplevde berodde på hans bakgrund och utseende. Han beskrev vidare hur samma kollega kunde bemöta andra rasifierade personer, men som var brukare, med mycket större respekt. Detta exempel tolkat ur en postkolonial aspekt kan visa på hur kollegan i detta fall hade lättare för att bemöta en rasifierad person när hon hade en högre maktposition än den andre. Vi har tidigare diskuterat en studie som redogör för hur vita-kroppar är starkt sammankopplat med svenskhet, synonymt med människor i det svenska samhället med makt och tolkningsföreträde (Hübinette & Tigervall 2008). I *Det blågula glashuset* redogörs för hur diskriminering inom bl.a. socialtjänsten skapar en postkolonial över- och underordning av vita och rasifierade personer, främst invandrare, där rasifierade blir subordinerade vita (SOU 2005:56 s.28). Exemplet vi sett ovan skulle kunna vara ett exempel på en enskild isolerad händelse. Damir beskrev dock denna typ av bemötande som något genomgående i hans yrkesliv. Detta skulle alltså också kunna vara en indikation på hur vithetsnormen som maktverktyg verkar i det sociala arbetet.

När vi talar om vithetsnormen är det lätt att tro att det bara handlar om vit respektive svart. Begreppet är dock mer komplext än så och inom normen finns där också en rangordning. Adam och Carlos berättade båda om incidenter där brukare diskriminerade varandra på grund av religion och ursprung och där båda parter hade invandrarbakgrund. Detta exempel visar på hur diskriminering inte enbart sker utifrån en icke-rasifierad person riktat mot en rasifierad person. Det visar också på att det sker utifrån samma diskrimineringsgrunder som mellan en ljus och mörk person. Adams och Carlos exempel kan vara ett uttryck för att vithetsnormen även internaliserats och reproducerats inom de rasifierades grupp. I sin forskning visar Franzén att det finns en rangordning inom diskriminerade grupper (Franzén 2003). Att fenomenet diskriminering uteslutande skulle utgå från en grupp till en annan har flera forskare visat på att så inte är fallet (Franzén 2003; Loomba 2005). Det postkoloniala arvet är inget som den vita människan ensam bär med sig utan är, liksom vi konstaterat, något väl implementerat i såväl svensk kultur som i övriga världen (Loomba 2005). Förtrycket har också internaliserats inom de förtrycktas grupp som i sin tur reproducerar normen om vad som ses vara normalt och eftersträvansvärt genom att även bemöta varandra som avvikande.

9:3 Personliga upplevelser

9:3:1 Resultat

Adam, Carlos, Damir, Elira och Bodil hade innan vår presentation av ämnet aldrig tidigare hört talas om vithetsnormen. Adam, Bodil och Carlos hade aldrig reflekterat över vithet som något normativt, men ansåg alla efter en stunds reflektion att det är något som existerar och reproduceras i samhället. För Cim, Damir och Elira var detta dock ett ämne de hade funderat mycket kring och Elira menade att det är något hon nästan dagligen påminns om;

Nu tänker jag utifrån mig själv att den blir väldigt tydlig när jag går in i ett rum där alla är vita och att det inte finns någon annan som är färgad, då blir det väldigt tydligt tycker jag, att jag kan känna mig liksom, amen typ obekvämt, helt ärligt (Elira).

Alla respondenter uttryckte en tudelad känsla inför begreppet etnicitet. Återkommande associationer var kultur, släktskap, ursprungsland och nationalitet. Bodil såg det även kopplat till utseende vilket Adam också underströk *det är ganska självklart för mig att jag inte ser ut som den typiska svenska* (Adam), och menade att etnicitet handlar om ursprung, alltså var man är född och inte nödvändigtvis uppväxt. Carlos upplevde etnicitet som mer problematiskt och menade att det låter som ett finare ord för ras och Elira menade att etnicitet är en identitet som inte alltid behöver vara självvald. Vidare beskrev Cim etnicitet som ett problematiskt begrepp och kopplade det till vithetsnormen. Hennes erfarenhet var att människor definierar det med att vara icke-vit. Cim menade också att etnicitet är ett starkt maktbegrepp som kan verka konstruerande och segregande, men såg ändå användningen av det som viktigt i ett akademiskt sammanhang.

Vad gäller personliga upplevelser av diskriminering svarade majoriteten antingen sig ha blivit positivt eller negativt särbehandlade, Carlos som enda undantag. Carlos hade heller ingen direkt förväntan att det skulle förekomma någon diskriminering på praktikplatsen men menade att rangordning finns överallt. Bodil trodde sig ha blivit positivt särbehandlad utifrån sin hudfärg och sitt svensk-klingande namn och gav arbetsintervjuer och bostadsköer som exempel där hon hade tänkt att *de tar nog mig*. Adam sade att han inte hade några konkreta exempel där han blivit diskriminerad, men menade samtidigt att det säkerligen skett och förekommer dagligen. Elira beskrev att hon ofta hade mötts av olika former av diskriminering och särbehandling. Ett konkret exempel var att hon vid upprepade tillfällen fått höra; *men du pratar ju bra svenska ju...* och att det funnits en förväntan på henne att hon som icke-vit och

med ett utländskt klingande namn skulle tala med en brytning. Hon berättade också om att hon vid upprepade tillfällen fått frågan *Var kommer du ifrån?* På arbetsplatser har det hänt att hon förvarnats av kollegor att *den personen är rasist, bara så du vet* och att personer undvikit att tala om rasism i hennes närhet. Cim beskrev sig själv både i egenskap av att vara en rasifierad person, då hon har ett utländskklingande efternamn, men också av att vara inom normen *vit*, i egenskap av hudfärg.

Genom mitt namn har jag blivit särbehandlad, genom min hudfärg har jag fått förväntningar” (Cim).

Cim har reflekterat mycket kring de privilegier som hennes hudfärg ger och att hon har blivit positivt särbehandlad på arbetsplatser. Dock hade hon också upplevt negativ särbehandling på arbetsplatser där normen varit det omvända, också i förhållande till rasifierade brukare där hon upplevt ett avståndstagande. När Cim som liten skulle börja skolan ändrade föräldrarna hennes efternamn till ett svenskt. Hon trodde att de gjorde så för att det skulle bli enklare för henne i utbildningssammanhang och arbete. I en sorts protest har hon idag tagit tillbaka sitt ursprungliga efternamn. När hon har mött nya personer som aldrig träffat henne personligen har hon fått förväntningar på sig att vara en man med utländskt utseende då hennes förnamn också är könsneutralt. Cim beskrev hur det hade skett en tydlig förändring i människors bemötande efter namnbytet.

Damir hade blandade erfarenheter från sina olika arbetsplatser. Han beskrev en arbetsplats för socialt arbete där han snabbt hade blivit en i gruppen och hade varken känt sig utpekad som vare sig man eller invandrare. Damir hade dock också erfarenheter av det omvända, arbetsplatser inom socialt arbete, där han hade känt sig exkluderad och inte som del av arbetsteamet. Damir reflekterade mycket kring detta, om det exempelvis hade att göra med att han inte talade perfekt svenska, alltså att han talar med brytning, eller om det hade att göra med utseendemässiga faktorer. Damir beskrev ett exempel där kollegorna inte velat föra vissa samtal med honom och hade tilldelat honom arbetsuppgifter som ingen annan behövde ta och där han fick jobba ensam. Hos många personer var diskrimineringen inte uttalad, menade Damir, men att han hade märkt vid djupare samtal hur internaliserade fördomar kommit upp till ytan. Han fick ofta olika förväntningar på sig utifrån sitt utseende. Invandrare med en muslimsk tro, andra personer med utländsk bakgrund samt svenska personer vill placera honom i olika fack. Damir hade upplevt diskriminering i båda grupper, svenskar som trott att

han är muslim och blir ställda när det visar sig att han är kristen, och muslimer som placerat honom i ett annat fack, från bror till främling när han säger att han inte är muslim.

9:3:2 *Analys*

Av de sex respondenterna påtalade Adam, Bodil och Carlos att de tidigare varken hört talas om vithetsnormen eller reflekterat över vithet som en norm i samhället. Vad säger den informationen oss, att vithetsnormen inte existerar? Utifrån kapitlet bakgrund och tidigare forskning står att läsa flera forskares exempel om hur det görs en uppdelning mellan *etniska svenskar* och människor med invandrarbakgrund. Det framgår också att det finns liksom en skala inom den rasifierade gruppen där människor inom Europa blir mer fördelaktigt bemötta jämfört med utomeuropeiskt födda och där människor från Afrika och Mellan Östern särskilt blir föremål för särbehandling och diskriminering (Wigerfelt 2011). Detta går i linje med den postkoloniala teorin som visar på en naturlig rangordning av människor utifrån koloniala och postkoloniala identiteter och där en vithetsnorm, ur en socialkonstruktivistisk mening, internaliserats och normaliserats i de mellanmännsliga relationerna (Seth 2013; Loomba 2005; Barlebo Wenneberg 2010) Att majoriteten av respondenterna aldrig tidigare hade hört talas om vithetsnormen och att hälften överhuvudtaget inte reflekterat över vithet som norm, samtidigt menade att de hade blivit föremål för antingen positiv eller negativ diskriminering utifrån hudfärg, kan tolkas som att vithetens hegemoni just har internaliserats och blivit en normalitet. Liksom Sara Ahmed beskriver är det ofta svårare för en icke-rasifierad person att synliggöra existerande maktstrukturer vilka inte ger vederbörande några direkta nackdelar (Ahmed 2011 s.201). Cim språkade om vikten av att hon som vit måste reflektera över vilka privilegier det ger henne för att aktivt kunna synliggöra strukturen och arbeta emot den. Genom att återta ett icke-svenskklingande familjenamn kunde hon urskilja mönster hon tidigare inte uppmärksammat. Genom att ha ett icke-rasifierat utseende, men ett könsneutralt förnamn och ett utländskt efternamn, kunde hon synliggöra stereotypa föreställningar och egenskaper tillskrivna ett rasifierat namn och person. Vithetsnormen kan alltså både yttra sig vad gäller utseende, men också via språket. Lika mycket som det att se ett ansikte, kan alltså ett namn trigga en rad associationer och antaganden om en persons egenskaper och identitet. Både den postkoloniala och socialkonstruktivistiska teorin visar att det är genom sådana konstruktioner av stereotyper som fördomar reproduceras (Seth 2013; Loomba 2005; Barlebo Wenneberg 2010). Barlebo Wennerberg resonerar kring nödvändigheten för människor att strukturera sin vardag i förutsägbara kategorier för att på så sätt reducera den ångest och

obehag som nya situationer man ej har kunskap om kan generera. Författaren menar dock också att förutsättningslös observation, utan förförståelse för det man observerar, är omöjligt. Han understryker alltså vikten av generaliserande begrepp och teorier (Barlebo Wennerberg, 2010, s.28). Om vi då reflekterar över Sverige som ett samhälle genomsyrat av postkoloniala strukturer, innebär det då utifrån en socialkonstruktivistisk ansats att vi socialiseras in i en redan förutbestämd identitet där vem som är överordnad den ena, eller subordinerad den andre, bestäms av nedärvda koloniala föreställningar om vithetens överlägsenhet? Det är kanske en hård slutsats, men av vår undersökning och genomgång av tidigare forskning att döma, tycks sådana slutsatser dras av bland annat politiska partier och arbetsmarknaden. Elira beskrev hur hon ibland upplevde ett obehag om hon äntrade ett rum med uteslutande vita personer. Härrör den känslan ur en förväntan om att uppfattas just ur en sådan identitet? Liksom Loomba beskriver och vilket vi reflekterar över i teoriavsnittet, är en viktig aspekt av den postkoloniala teorin att förtryck kan reproduceras lika mycket utifrån som inom individen (Loomba 2005) Elira har socialiserats av det samhälle som hon upplever förtrycker henne och kanske har hon också internaliserat den bild som människor som ser henne utifrån har. Frågan är inte så mycket om hon ser sig själv som en svagare individ, än om hon har en förväntan om att andra skall se henne just så (Seth 2013; Loomba 2005; Barlebo Wennerberg 2010)? Liksom Barlebo Wennerberg beskriver i sin teori visar det på att en företeelse aldrig kan existera utan de begrepp som ikläder det till en verklighet. Det här visar på det motsägelsefulla i vithetsnormen, att det är den förväntan som byggs utifrån kunskapen om den som också legitimerar dess existens och befäster dess maktordning.

Just att vithetsnormen har internaliserats och verkar ur en förväntan utifrån utseende och namn är något alla respondenterna mer eller mindre bekräftar. Bodils förväntan om att bli vald före i bostadsköer och att vinna fördelar på arbetsmarknaden utifrån sitt namn och Cims beskrivning av följderna efter namnbytet vittnar om en särbehandling utifrån utländskklingande namn. Elira som har erfarenhet av att både ha ett rasifierat namn och utseende, har fått kommentarer så som; *Men du talar ju bra svenska!* Damir pekar på en förväntan kring hans utseende och att han ständigt måste säga att han inte är muslim utan är kristen. Om man ser respondenternas erfarenheter av diskriminering utifrån namn och utseende i ljuset av integrationsverkets rapportserie kan vi skönja ett överensstämmande mönster. Integrationsverkets rapport från 2006 visar t.ex. att personer som har bytt från ett utländskklingande efternamn till ett svenskklingande vinner fördelar på den svenska arbetsmarknaden. Här går det att se hur vithetsnormen även verkar genom namn och att också

namnen värderas efter en förväntad färgskala. De grupper där det är som mest vanligt förekommande att man byter namn är personer från länder där slaviska språk talas, Asien samt Afrika (Agerström, Carlsson, Ekehammar och Rooth 2008; Integrationsverket 2006; Franzén 2003; Snellman 2007; Wigerfeldt 2011). Agerström m.fl. publicerade i Socialvetenskaplig tidskrift en studie om hur stereotypa föreställningar påverkar arbetsgivare i anställningsprocessen. Resultatet går i linje med vad respondenterna hade upplevt och bekräftar att explicita och implicita, alltså både direkt uttalade och internaliserade fördomar kopplade till utländskklingande namn, starkt påverkar vem arbetsgivare väljer. Det understryker också att övriga individer i samhället gör liknande associationer. Olika utländskt klingande namn triggar alltså mer eller mindre negativa associationer kopplat till postkoloniala stereotyper. Detta är en viktig diskussion då det ger starka indicier för hur et också ser ut på det sociala arbetets arbetsmarknad (Agerström, Carlsson, Ekehammar och Rooth 2008 nr 3-4).

Alla respondenter reflekterar över etnicitet som ett mångbottnat och inte helt oproblematiskt begrepp. Till skillnad från vithetsnormen är etnicitet ett vedertaget ord men där definitionen av det skiljer sig mellan respondenterna. Människors relation till begreppet kan tänkas påverka hur de bemöter sin omgivning. Cim reflekterar över risken att det används som ett maktverktyg eller kan verka segregering och konstruerande. Både Elira och Damir får ständigt frågan var ifrån de kommer, vilket upplevs som ett ifrågasättande av deras svenskhet, då deras utseendemässiga attribut ej överensstämmer med det etniska svenska. Begreppet kan alltså bli problematiskt om det kan användas som ett verktyg för att ifrågasätta en människas rätt till att kalla sig svensk. Vad diskussionen med respondenterna visade är att definitionen helt enkelt är godtycklig och att det blir upp till var och en att bestämma. Detta kan göra etnicitet till ett formbart begrepp där människor konstruerar sina egna sanningar för att anpassa ordet för det syfte de vill tjäna.

10 Sammanfattande analys och slutdiskussion

Att arbeta inom socialt arbete är att befinna sig i ett gränsland mellan det privata och det professionella, det strukturella och kulturella, där socialarbetaren måste lära sig vara flexibel och lyhörd för människors särprägel och ödmjuk inför sin egen okunskap. När man befinner sig i ett yrke som just kräver en formbarhet av den professionelle uppstår det lätt konflikter när man samtidigt omhuldas av rigida samhällsliga normer om vad som anses vara normalt

och eftersträvansvärt i att vara människa. Vithetsnormen är just en sådan låsning vilken skapar en segregering av människor och som försvårar kommunikationen dem emellan.

Liksom vi konstaterat under arbetets gång är vithetsnormen som begrepp svårdefinierat och mångbottnat. Det kan ses som ett samlingsbegrepp för ojämna maktfördelning och inbegriper ord såsom etnicitet, ras, hudfärg, språk, klass, makt, rasism, diskriminering m.fl. Genom att under arbetets gång och i intervjuerna belysa upp vithetsnormen i dessa mindre begrepp, för att sedan slutligen sammanfoga delarna till en helhet, har vi försökt att nå kärnan i normen. Eftersom människor lever och agerar naturligt efter vedertagen kunskap som legitimerats av tid och handling blir vikten av att synliggöra och ifrågasätta våra automatiserade tankar än mer viktigt. Sociala föreställningar och konstruktioner kan ofta vinna samma legitimitetsgrunder som vetenskapligt prövad kunskap. Frågan är vad som egentligen kan betraktas som *sann* kunskap? Hur har till exempel kunskapen om olika raser, egenskaper kopplade till kön, etnisk tillhörighet, religion etc, egentligen skapats? Den postkoloniala teorin kan utgöra en del av förklaringen **varför** dessa föreställningar skapas. Det är dock när man ställer sig frågan **hur**, som den socialkonstruktivistiska teorin blir viktig. Loomba beskriver att ... ”*raser*” *utgör sociala föreställningar snarare än biologiska realiteter* (Loomba, 2005, sid.124). Genom analys av respondenternas svar och reflektioner kunde vi ej ringa in någon tydligt uttalad rasism eller diskriminering, varken utifrån dem själva eller från deras arbetsplatser. Dock gick det att skönja hur fördomar och stereotyper fanns djupare internaliserat och verkade mer implicit i de mellanmännsliga relationerna. Liksom Wennerberg konstaterar är det kanske oundvikligt att människor kategoriserar sin verklighet, dock kan konsekvensen av detta bli, att uppdelningarna inte alltid skapas efter objektiv utan subjektiv kunskap och sociala konstruktioner. Det innebär att man tillskriver människor roller, identiteter och grupp tillhörigheter som de själva inte valt att identifiera sig med. Hans Swärd beskriver:

Risken är att man med hjälp av vissa typer av kategorier skapar främlingar som inte längre kommer att betraktas som individer utan just som främlingar. Det kan få till konsekvens att främlingen patologiseras och han blir ett uttryck för avvikande och onormala egenskaper. (Swärd 2007 s.57).

Vithetsnormen är en sådan kategorisering, där det görs en uppdelning mellan människor på grundval av hudfärg och där människorna som står utanför normen också tillskrivs avvikande

egenskaper. Här har vi under arbetets gång skönjt flera exempel på hur de implicita fördomarna yttrat sig i det sociala arbetet genom generaliseringar utifrån stereotyper som; invandrare behöver mer hjälp med det praktiska än det emotionella; våld i nära relationer tenderar att förklaras i kulturella termer snarare än personliga; invandrare har alltid lättare att relatera till andra personer med invandrarbakgrund, osv. Vithetsnormen blir därför viktig att analysera utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv då det kan hjälpa oss att urskilja de mönster i vilka normen skapas och reproduceras (Svensson 2007 s.18). Respondenterna har genom sina berättelser och reflektioner visat på hur det i det sociala arbetet yttrat sig genom t.ex. positioneringen av tjänster och genom språket och sättet socialarbetare kommunicerar på.

Så vad har vi egentligen kommit fram till – Utifrån respondenternas upplevelser av bemötandet i det sociala arbetet gentemot rasifierade personer och personer med utländsk bakgrund, har bemötandet generellt visat sig vara positivt. Vi har alltså inte kunnat skönja några direkt explicita fördomar riktade mot gruppen. Vad som dock har framgått av tidigare forskning och våra respondenters svar är att de implicita fördomarna finns förankrade i det svenska samhället och därmed också i det sociala arbetet. Vi har kunnat visa på en rad exempel där det faktiskt sker en differentiering av klienter och situationer där socialarbetare har känt sig utpekade på grund av sin etniska bakgrund eller sitt utseende.

Kerstin Svensson talar om socialt arbete som en *normaliseringspraktik*, där balansgången pendlar mellan att vara normal och onormal, och strävan är att återanpassa individer (Svensson 2007 s.31). Som blivande socionomer vill vi gärna tänka att socialarbetare och socialt arbete som organisation är neutralt för olika normer och kategoriseringar i samhället i stort – men eftersom det är människor som utgör organisationer och människorna är en del av samhället blir de också omedvetet bärare av de rådande normerna (Svensson 2007 s. 21). Detta perspektiv har löpt likt en röd tråd genom arbetet. En viktig slutsats för oss att ta med ut i arbetslivet är därför att ständigt ifrågasätta våra automatiserade tankar och handlingar, samt kunskaper vi agerar efter för att inte också vi ska hamna i denna fälla av normativa antaganden.

11 Referenser

Agerström, J. Carlsson, R. Ekehammar, B. & Rooth, D. (2008) "Svenska arbetsgivares implivcita stereotyper av arabiska muclimer och överviktiga". *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 3-4

Ahmed, S. (2011) *Vithetens hegemoni*. Hägersten: Tankekraft förlag

Ahrne, G. & Svensson, P. (2011) "Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt". I Ahrne, G. & Svensson, P. (red) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB

Andersson, G. & Swärd, H. (2008) "Etiska reflektioner". I Meeuwisse, A. Swärd, H. Eliasson-Lappalainen, R. & Jacobsson, K. (red) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur & Kultur

Barlebo Wenneberg, S. (2010) *Socialkonstruktivism-positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber AB

Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB

De los Reyes, P (2005) "Det problematiska systemskapet. Om svenskhet och invandrarskap inom svensk genushistorisk forskning". I De los Reyes, P. Molina, I. & Mulinari, D (red) *Maktens (o)lika förklädnader* Stockholm: Atlas

De los Reyes, P. Molina, I. & Mulinari, D. (red) (2006) *Maktens (o)lika förklädnader – kön, klass och etnicitet i det postkoloniala samhället*. Stockholm: Atlas

Eriksson, M. (2003) *I skuggan av pappa. Familjerättens hantering av våld*. Stehag: Förlags AB Gondolin

Eriksson, M. (2006) "Avvikande eller osynlig – rasifierande praktiker i familjerättssekreterares hantering av faders våld." I SOU 2006:37 de los Reyes (red) *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet*. Stockholm: Statens offentliga

utredningar

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2011) ”Intervjuer” I Ahrne, G. & Svensson, P. (red)
Handbok i kvalitativa metoder. Malmö: Liber AB

Franzén, E. (2003) *I välfärdsstatens väntrum: studier av invandrades socialbidragstagande*. Göteborg: institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Goffman, E. (1971) *Stigma, den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Nordstedt

Hacking, I. (2004) *Social konstruktion av vad?* Stockholm: Tales

Hassen Khemiri, J. (2013) ”Bästa Beatrice Ask”. I Dagens nyheter (elektroniskt)
<http://www.dn.se/kultur-noje/basta-beatrice-ask> (2013-03-24)

Hübinette, T & Tigervall, C. (2008) ”Erfarenheter av rasifiering hos adopterade och adoptivföräldrar. Om betydelsen av ett icke-vitt utseende i den svenska vardagen”.
Socialvetenskaplig tidskrift nr 3-4.

Hübinette, T. Hörnfeldt, H. Farahani, F. & León Rosales, R. (red)(2012) *Om ras och vithet i det samtida Sverige* Tumba: Mångkulturellt centrum

Integrationsverkets skriftserie nr 6 (2006) *Populism och främlingsmisstro*. Norrköping: Integrationsverket.

Jönsson, H. (2010) *Sociala problem som perspektiv*. Malmö: LiberAB

Kalonaityte, V. Kawesa, V. & Tedros, A. (2008) ”Svarta(s) strategier: att hantera rasism och diskriminering som svart svensk”. *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 3-4

Kamali, M (2002) *Kulturkompetens i socialt arbete. Om socialarbetare och klienters kulturella bakgrund*. Stockholm:Carlossons bokförlag AB

Levin, C. (2008) ”Att undersöka ”det sociala” - några ingångar” I Meeuwisse, A. Swärd, H.

Eliasson-Lappalainen, R. & Jacobsson, K. (red) *Forskningsmetodik för socialvetare*.
Stockholm: Natur & Kultur

Lunds Univeritet (2011) Strategi för lika villkor. Likabehandlingsplan vid Lunds Universitet
(elektronisk) dev.thep.lu.se/prefektWiki/raw.../Strategi%20för%20lika%20villkor.pdf
(2013-05-20)

May, T. (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur

Seth, S. (2013) *Postcolonial theory and international relations*. London: Routledge

SOU 2005:41 De Los Reyes, P. & Kamali, M. (red) *Bortom vi och dem. Teoretiska reflektioner om makt integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Statens offentliga utredningar:

SOU 2005:56 *Det blågula glashuset- strukturell diskriminering i Sverige*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2006:79 *Integrationens svarta bok, agenda för jämlikhet och social sammanhållning*.
Stockholm: Statens offentliga utredningar

Svensson, K. (2007) *Normer och normalitet*. Lund: Studentlitteratur

Wigerfelt, A. (2011) ”Flyktingar i arbetslivet”. i & m *Invandrare och minoriteter* nr 1

Wikström, H. (2007) *(O)möjliga positioner. Familjer från Iran och postkoloniala reflektioner*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.

Wikström, H. (2009) *Etnicitet*. Malmö: Liber AB

Wikström, H. (2012) ”Familj heder och svenskhet”. I Hertz, M. (red) *Kritiskt socialt arbete*.
Malmö: Liber AB

Bilaga 1

Intervjuguide

Inledande frågor

1. Inledningsvis vilken inriktning på socialt arbete är du intresserad av?
2. Har du tidigare erfarenheter av socialt arbete?
3. Vilken inriktning på socialt arbete hade din praktikplats?
4. Vilka arbetsuppgifter hade du på din praktikplats?
5. Vad får du för associationer när du tänker på vithetsnormen?
6. Hur definierar du etnicitet?

Mellanliggande frågor

Hur vederbörande uppfattade själva arbetsplatsen och kollegiet

7. Vilka arbetade på din praktikplats? Fanns det t.ex en spridning i kön, ålder, språk och etnicitet, hudfärg?
8. Vem var chef på din praktikplats? Bakgrund, kön, etnicitet?
9. Kan du utläsa något utifrån vithetsnormen rörande positioneringen av tjänster på arbetsplatsen och spridningen av människor med olika bakgrund?
10. Vet du om man på arbetsplatsen arbetade utifrån en jämställdhetsplan eller policy?
11. Fanns där en levande diskussion kring vithetsnormen och rasism på arbetsplatsen?
12. Upplevde du någon gång att en kollega blev särbehandlad eller diskriminerad på grund av hudfärg eller etnisk tillhörighet? (positiv respektive negativ diskriminering)
13. Hade du några förväntningar på att det skulle finnas särbehandling eller diskriminering på arbetsplatsen p.g.a. hudfärg och etnicitet? (språkliga, rumslig etc.)
14. Kunde du se om där fanns en uppdelning bland de anställda?
15. Hur skulle du tolka din arbetsplats utifrån vithetsnormen?

Personliga upplevelser

16. Har du någon gång upplevt att det funnits några förväntningar på dig utifrån din hudfärg?
17. Har du någon gång upplevt att du har blivit särbehandlad på din praktikplats – positivt respektive negativt – p.g.a. av din hudfärg?

Bemötandet gentemot brukare

18. Hur uppfattade du bemötandet gentemot klienter med olika etnisk bakgrund etc.?
19. Märkte du någon gång om ditt sätt att tala, språkbruk och kroppsspråk ändrades i relation till klienter med invandrabakgrund?
20. Kunde du se om kollegors sätt att tala, vilket språkbruk de använde sig utav och kroppsspråk, ändrades i relation till klienter med invandrabakgrund?
21. Kunde du urskilja något särskilt mönster i språkbruket mellan kollegor när de samtalande om klienter? Kopplat till klienter med invandrabakgrund?
22. Var förväntningarna de samma på alla klienter?
23. Särskiljdes klienter med annan hudfärg än vit eller med annan bakgrund än svensk, från de med vit hudfärg och svensk bakgrund?
24. Kategoriserades klienter på något sätt exempelvis genom journaler, speciella handläggare, möten?
25. Har klienters hudfärg eller bakgrund inverkan på hur de blir bemötta av personalen på något plan?

Avslutande frågor

26. Tycker du att utbildningen tar upp frågor om rasism och jämställdhet i tillräckligt stor utsträckning?